

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

**Časopis Ikarie v žánrovém kontextu science fiction,
fantasy a hororu**

Jitka Kratochvílová

**Bakalářská práce
2008**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jitka KRATOCHVÍLOVÁ**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Historicko-literární studia**

Název tématu: **Časopis Ikarie v žánrovém kontextu science fiction,
fantasy a hororu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Úvod

1. Časopisy science fiction, fantasy a hororu
2. Žánry science fiction, fantasy a horor
3. Struktura časopisu Ikarie
4. Podoba časopisu Ikarie
5. Závěr
6. Literatura
7. Přílohy

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Archiv časopisu Ikarie.

NEFF, O.; OLŠA, J. A KOL. Encyklopedie literatury science fiction. Praha: AFSF a H+H, 1995.

MOCNÁ, D.; PETERKA, J. Encyklopedie literárních žánrů. Praha: Paseka, 2004.

ADAMOVIČ, I. Slovník české literární fantastiky a science-fiction. Praha: Vydavatelství a nakladatelství R3, 1995.

NEFF, O. Všechno je jinak. Praha: Albatros, 1986.

SIROVÁTKA, O. Literatura na okraji. Praha: Československý spisovatel, 1990.

The science-fiction encyclopedia. New York: Doubleday company, 1979.

Portál časopisu Ikarie. Dostupné na www.ikarie.cz.

Databáze knih fantasy a sci-fi. Dostupné na www.legie.info.cz

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jiří Studený

Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

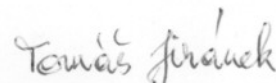
31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Souhrn:

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem časopisu Ikarie s přihlédnutím k fantastickým žánrům, které tvoří její tematický rámeček.

Charakteristika, vznik a postupný vývoj, který dospěl k celé řadě subžánrů jsou náplní úvodní kapitoly o science fiction, fantasy a hororu. Následující část o fantastických časopisech pak sleduje přechod od amatérských fanzinů, přes pulpové tituly až k profesionálním periodikům.

Dvě kapitoly věnované samotné Ikarii popisují její strukturu a podobu. Ta první je dána především skladbou jednotlivých rubrik, které s postupem času procházejí většími či menšími obměnami. Grafická úprava a vzezření obálky vypovídají o její podobě. Patří k ní však i její webové stránky, speciální čísla, redakce a literární soutěž Ikaros.

V závěru je pak časopis konfrontován se dvěma fenomény, které určují jeho koncepci – fantastikou a fandomem.

Klíčová slova:

časopis Ikarie, fantastika, science fiction, fantasy, horor, fantastická literatura, fantastické časopisy, periodika

Summary:

This paper inquires into the evolution of the magazine Ikarie, with regard to science fiction genres that comprise its frame.

The characteristics, birth and the evolution that ended in variety of subgenres are the contents of the opening chapter about science fiction, fantasy and horror. Following chapter focuses on fantastic magazines - from amateur fanzins, through pulp titles, to professional periodicals.

Two chapters that are dedicated to Ikarie itself describe its structure and appearance. First chapter mostly focuses on section structure that has been changing in time. The appearance is determined by graphic layout and cover design, in addition supported by web pages, special editions, editors and the literal competition Ikaros.

Last chapter treats of two phenomenons actually determining Ikarie – fantastic character and fandom.

Keywords:

magazine Ikarie, science fiction, fantasy, horror, fantastic magazines, journals

Obsah

ÚVOD	1
1 ŽÁNRY SCIENCE FICTION, FANTASY A HOROR.....	2
1.1 SCIENCE FICTION	3
1.1.1 Historie SF.....	5
1.1.2 Subžánry SF.....	7
1.1.3 Tematika SF.....	10
1.2 FANTASY	11
1.2.1 Historie fantasy	12
1.2.2 Subžánry fantasy.....	14
1.2.3 Tematika fantasy.....	18
1.3 HOROR	19
1.3.1 Historie hororu.....	20
1.3.2 Subžánry hororu	21
1.3.3 Tematika hororu	22
2 ČASOPISY SCIENCE FICTION, FANTASY A HORORU.....	24
2.1 FENOMÉN FANZINŮ.....	24
2.1.1 Z historie fanzinů.....	25
2.2 PROFESIONÁLNÍ ČASOPISY	27
2.2.1 Historie českých fantastických časopisů.....	28
2.2.2 Časopis Pevnost.....	30
3 STRUKTURA ČASOPISU IKARIE.....	32
3.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A POČÁTKY ČASOPISU	32
3.2 KONCEPCE ČASOPISU	34
3.3 ÚVODNÍ STRANY.....	34
3.3.1 Obsah a tiráž	35
3.3.2 Rozlet a Kavárna Hana Sola	35
3.4 LITERÁRNÍ ČÁST	36
3.5 PUBLICISTICKÁ ČÁST	37
3.5.1 Publicistika.....	38
3.5.2 Slovník českých SF autorů.....	38
3.5.3 Nová jména v SF.....	39
3.5.4 Bibliografie SF a fantastiky v češtině a slovenštině.....	39
3.5.5 Malý slovník sci-fi terminologie	40
3.5.6 Okno do světa	40
3.5.7 Comics	40
3.5.8 Fandománie.....	41
3.5.9 Knihomorna.....	42
3.5.10 Věda a nevěda.....	42
3.5.11 Fantastická věda.....	42
3.5.12 Sci-fi ilustrace ve světě	43
3.5.13 Comicsová abeceda	44
3.5.14 Kapesní průvodce comicsem.....	44
3.5.15 Hry.....	45
3.5.16 Digitální aréna.....	45
3.5.17 Filmfaroniáda pro filmfany.....	46
3.5.18 Vivisektor	47

4	PODOBA IKARIE	49
4.1	GRAFICKÁ ÚPRAVA.....	49
4.1.1	<i>Obálka</i>	52
4.2	WEBOVÉ STRÁNKY A SPECIÁLNÍ ČÍSLA	54
4.2.1	<i>Webové stránky</i>	54
4.2.2	<i>Ikarie Speciál</i>	56
4.3	REDAKCE.....	56
4.3.1	<i>Redaktoři pod lupou</i>	57
4.4	SOUTĚŽ IKAROS.....	59
5	IKARIE – FANTASTIKA – FANDOM.....	61
5.1	IKARIE A ŽÁNRY	61
5.2	IKARIE A SUBKULTURA	62
	ZÁVĚR.....	65
	RESUMÉ.....	67
	POUŽITÉ ZDROJE.....	69
	PRIMÁRNÍ	69
	SEKUNDÁRNÍ	69
	<i>Literatura</i>	69
	<i>Elektronické zdroje</i>	70
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	71

Úvod

Fantastika, tedy science fiction, fantasy a horor, je společně s ostatními žánry (jako jsou např. western, detektivka či milostný román) řazena do tzv. populární literatury, která bývá často vymezována oproti literatuře umělecké. Dostává se tak pod nálepek triviálnosti, podřadnosti či brakovosti, díky čemuž dlouhou dobu unikala pozornosti literárních badatelů.

A přestože je dosud! mnohými kritiky považována za neplnohodnotnou či nízkou dočkala se v posledních letech nevídaného boomu. Zřejmě ne všechny ufony lze házet do jednoho pytle...

Ve své práci věnované nejstaršímu **fantastickému časopisu** v České republice jsem se zaměřila především na jeho **vývoj – tedy změny v obsahu a formě s přihlédnutím k jeho nejdůležitější koncepční veličině – fantastice**.

Té je věnována pozornost v úvodní kapitole. Stručný exkurz do světa **science fiction, fantasy a hororu** přináší jejich charakteristiku, vznik, tematiku a také postupný vývoj, který dospěl k celé řadě subžánrů.

Kratší kapitola o **fantastických časopisech** popisuje zrod těchto periodik – od amatérských fanzinů, vydávaných především sci-fi kluby, přes pulpové tituly, jejichž vznik je spojen s rozvojem science fiction ve Spojených státech dvacátých let, až po obtížné začátky českých profesionálních časopisů po pádu komunismu.

V části zabývající se samotnou **Ikarií** (kapitoly *Struktura časopisu Ikarie* a *Podoba časopisu Ikarie*) jsou sledovány především její **proměny**.

Struktura magazínu je tvořena zejména pojetím jeho koncepce, o obsahu vypovídají jednotlivé rubriky, které (ať už z popudu čtenářů, vydavatele či samotné redakce) procházejí nezbytnými modifikacemi – vznikem, zánikem, rozšířením či redukcí.

Podoba je dána grafickou úpravou a vzezřením obálky, která je jakousi vizitkou, jež má jako první možnost oslovit potenciálního čtenáře. K samotnému časopisu pak samozřejmě patří i webové stránky, speciální čísla a soutěž, která mu zajišťuje přísun českých povídek. Neopomenutelní jsou také jeho tvůrci – tedy nikdo jiný, než sama redakce. V poslední kapitole se Ikarie **střetává** se dvěma fenomény, které ji v podstatě určují – **fantastikou a fandomem**. V konfrontaci s vlastními SF žánry se vyjevuje samotný význam časopisu, míra soužití se specifickou subkulturou zase ukazuje na určité trendy a směry vývoje.

1 Žánry science fiction, fantasy a horor

Žánry **science fiction, fantasy a horor** jsou si v jistém ohledu velice blízké literární útvary – všechny tři patří do tzv. **fantastiky**.

Kořeny fantastiky lze nalézt už v **mýtech a pohádkách** (folkloru). Avšak zdejší přítomnost fantastických prvků – stejně tak jako v antické a středověké literatuře – byla motivována především mytologickým nebo nábožensky mystickým pohledem na svět. Počátky fantastiky jako takové lze proto hledat až v renesanci, kdy je v literatuře poprvé využita **individuální svobodná fantazie** jako prostředek k vytvoření specifického díla.¹ Vznikají takové formy jako jsou fantastické cestopisy, utopická literatura, osvícenská filozofická satira, gotický román či groteskní literární mystifikace. Některé z těchto literárních útvarů se pak stávají přímými předchůdci pozdějších žánrů – zatímco utopická díla inspirovala nejednoho autora sci-fi, gotický román stál zase u vzniku hororu.

Pro fantastickou literaturu, jak napovídá už její název, je příznačná přítomnost **nadpřirozených prvků či vybočení z rámce běžné reality**.² Encyklopedie literatury science fiction pak tento termín definuje následovně: „Fantastika je taková výpověď o světě, ve které jsou představy vytvořené fantazií konfrontovány s představami podloženými lidským poznáním a praxí.“³

Další společný znak těchto tří žánrů lze nalézt v jejich **příslušnosti k populární literatuře**. Ta by se dala charakterizovat jako: „Beletristická produkce zaměřená na bezprostřední a všeobecně přístupnou komunikaci s širokou čtenářskou obcí.“⁴ Je pro ni typické vytváření **konvečních** a snadno aplikovatelných **schémat** a používání určitého, stabilního souboru postav, prostředí a zápletek.

Populární literatura (také triviální či braková) bývá často vymezována vůči **literatuře umělecké** (označované též jako **obecná literatura** či **mainstream**). „Přestože oba subsystemy vycházejí ze společného základu, chovají se odlišně. Umělecké výtvořiny díky své výrazné inovativní tendenci vnášejí do společnosti pohyb, změnu a axiologickou nejistotu, populární produkce, tíhnoucí ke stabilitě vyjadřovacích prostředků i sdílených hodnot, přispívá k utvrzování daného a obecně přijatého, kolektivních iluzí apod.; bývá

¹ VLAŠÍN, Š. et al. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. Str. 109.

² ADAMOVIČ, I. *Slovník české literární fantastiky a science-fiction*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství a nakladatelství R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. Str. 6.

³ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 22.

⁴ MOCNÁ, D., PETERKA, J. A KOL. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. Str. 501.

proto nezřídka obviňována z pasivity a konformismu, avšak ne zcela po právu, neboť jejím smyslem je šířit kulturu v prostoru a stabilizovat ji v čase a vyvažovat tak inovativní působení umělecké tvorby.“¹

Vznik a rozšíření populární literatury jsou spojeny s růstem gramotnosti. Literatura přestala být záležitostí pouze „vyšších kruhů“ a rozšířila se mezi široké masy „obyčejných“ lidí. Jejich rozrůzněnost pak vedla „k potřebě standardizace většinové literární produkce, k vytvoření jisté obsahové i výrazové platformy, přijatelné pro většinu recipientů.“² Na druhou stranu ale tato rozmanitost přinesla větší požadavky na pestrost témat, žádala si rozšíření běžných námětů, domáhala se nové látky – a tak vznikly žánry populární literatury.

Fantastika jako celek má tedy značně široké rozpětí. Předkládá celou škálu nejrůznějších témat, objevuje nejroztodivnější světy, rodí tisíce rozmanitých postav. Je celá – od začátku až do konce – prostoupena bohatou **fantazií**, která v ní hraje velice důležitou roli. Je to fantazie, která přenáší čtenáře daleko za hranice jeho světa, která uvolňuje rámce žité reality, ale přesto přese všechno zůstává v mezích lidské představivosti a nepřekračuje jí vymezené hranice...

1.1 Science fiction

Science fiction znamená po překladu z angličtiny vědecká próza či beletrie. Českým ekvivalentem je pak výraz **vědecko-fantastická literatura**, který byl používán především v době komunismu. V současnosti se ustálilo používání anglického označení, zejména v jeho zkrácené podobě **sci-fi**, popř. SF.³

Nejvýznamnějším teoretikem tohoto žánru (a také samotným autorem) je u nás **Ondřej Neff** (syn spisovatele Vladimíra Neffa). Ve svých publikacích *Něco je jinak* (1981) a *Všechno je jinak* (1986) se zabývá teorií a vývojem žánru v ČR a ve světě.

Podle Neffa je science fiction „literární laboratoř, ve které se zkoumají reakce člověka na uměle vytvořené podmínky. (...) Sci-fi je literatura, kde je něco jinak.“⁴ Science fiction je tedy **modelování lidských situací** a její smysl spočívá „v metodě, jakou zkoumá člověka, tento hlavní a v důsledcích jediný předmět zájmu jakéhokoli umění. Autor způsobí, aby „něco bylo jinak“, a zkoumá jaké následky to vyvolá. Právě toto „něco

¹ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 503.

² Tamtéž, str. 504.

³ Tamtéž, str. 621.

⁴ NEFF, O. *Něco je jinak*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1981. Str. 7.

jinak“ jsou ony „uměle vytvořené podmínky“...“¹ A právě ony (jak píše Neff) způsobují zásadní odlišnost tohoto psaní od ostatní literatury, která pracuje s člověkem v jeho běžném, přirozeném prostředí. Většina sci-fi autorů se soustřeďuje hlavně na propracování těchto jiných situací na úkor jednání postav, a tím zapomínají na lidskou stránku svých příběhů, jež je měřítkem hodnotnosti literatury.²

Sci-fi příběh se většinou odehrává v nějakém našem podobném (nebo z něho vycházejícím) světě. Svá **témata** totiž **čerpá ze** soudobých poznatků **moderní vědy a techniky** a opírá se o jejich **vývojové možnosti**. Svá dějiště tak velice často přesouvá do vesmíru, na jiné planety či do hlubin Země a oceánů. Pokud tedy autoři předjímají určitý technický pokrok umísťují své příběhy většinou do vzdálené **budoucnosti** (vzácně do minulosti).³

Pro **sci-fi světy** (světy alternativní k tomu našemu) je důležité, aby mohly být čtenářem vnímány jako relativně (za určitých podmínek) **uskutečnitelné či možné**. Musí tedy být racionálně vysvětlitelné a fungovat na základě známých přírodních zákonů.⁴ Podle *Slovníku literární teorie science fiction* „operuje s neexistujícími, avšak hypoteticky možnými technickými vynálezy a rozšiřuje tak představy o budoucnosti, o nových neznámých světech, popř. předjímá možné důsledky, jež by rozvoj vědy a techniky mohl přinést do společenského života lidstva.“⁵

Kromě snahy **pobavit a popularizovat vědu** tak ve SF nalzáme i **funkci poznávací a výchovnou**.⁶ Může naznačovat či poučit, **bořit myšlenkové stereotypy** či vnášet **nové otázky** (vztah *já – ty – jiný*). Science fiction jako taková se ptá po reakcích na nové technologie (umělá inteligence versus lidé, robotika, klonování), hraje si s časem (možností narušení časoprostoru), zkoumá nové světy (vesmírné cesty, potenciální střet s naprosto odlišnou civilizací) – tedy modeluje, spekuluje, prognózuje, varuje, kritizuje...

A v neposlední řadě také – **paroduje**. Na mušku si bere svá vlastní **ustálená žánrová schémata** a čtenářům tak mimo jiné nabízí také humoristické pojetí světa (D. Adams: Stopařův průvodce galaxií). V moderní SF se tak objevují prvky **společenské satiry**.⁷

¹ Tamtéž, str. 7 – 8.

² Tamtéž, str. 9.

³ VLAŠÍN, Š. et al. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. Str. 338.

⁴ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 621.

⁵ VLAŠÍN, Š. A KOL. *Slovník literární teorie*. Praha 1984. Str. 338.

⁶ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 621.

⁷ Tamtéž, str. 623.

1.1.1 Historie SF

Určité náznaky **sci-fi** lze nalézt už ve starých literárních památkách (antických i středověkých). Jedná se však pouze o některá témata pozdějšího žánru, která jsou tu použita jen jako čirá fantastika. Za první **předzvěst** jsou považovány některé povídky Edgara Alana Poea a román *Frankenstein* (1818) Mary Shelleyové. Skutečným **zakladatelem žánru** je však až autor dobrodružných románů, **Jules Verne**, který jako první začal fantastický materiál zpracovávat realisticky. Tak tedy vzniká nový specifický žánr – **sloučením vědy a fantastiky**.¹

Science fiction je někdy dělena do dvou odnoží – a to podle svých dvou zakladatelů. První je **verneovská větev**, kterou zajímá vědecký a technický vývoj, druhou pak **wellsovská větev**, jejíž pozornost je zaměřena především na filozofické a sociální otázky. Právě **Herbert George Wells**, který po Verneovi dál rozvíjí vznikající žánr, objevuje jeho hlavní motivické okruhy a vnáší do něho své sociální a filozofické vize, ukazuje, že i SF může být hodnotnou literaturou, která otevírá závažná témata a nastoluje palčivé otázky...²

Na tyto autory pak navazují spisovatelé 20. století. V Británii je to především **Aldous Huxley**, jež svou knihou *Brave New World* (1932, česky pod názvem *Konec civilizace*), v níž kritizuje moderní masovou společnost, s konečnou platností dokazuje, že science fiction je, stejně jako díla „vysoké“ literatury, schopna silné umělecké výpovědi.³

Pro vývoj SF jsou velice důležité specializované **pulpové magazíny** (časopisy tištěné na nekvalitním papíře, často ve velkých nákladech). Zatímco ve zbytku světa prodělává SF období hlubokého úpadku, ve Spojených státech je (právě díky těmto periodikům) stále živá (byť i kvalitativně na nízké úrovni). V roce **1926** vydává **Hugo Gernsback** (autor termínu science fiction) pulp magazín **Amazing Stories** (Úžasné příběhy), který je prvním skutečně specializovaným časopisem pro SF (zaniká v r. 1929). V roce 1930 vzniká konkurenční magazín **Astounding Stories of Super Science** (Ohromující příběhy o superhvězdě), který existuje dodnes (od roku 1960 je však přejmenován na Analog).⁴

Do tohoto období je nutné zařadit také zmínku o **Edgaru Rice Burroughsovi**, jež svými příběhy, ve kterých nebral absolutně žádný ohled na jejich reálnost, ukázal novou

¹ Tamtéž, str. 623.

² NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 39.

³ Tamtéž, str. 42.

⁴ Tamtéž, Str. 43.

cestu spoustě dalších autorů. I přestože jeho tvorba neměla velkou uměleckou hodnotu, nelze mu upřít, že se mu jako jedinému podařilo ke sci-fi připoutat pozornost nejširšího publika.¹

Tento trend zvrátil **John W. Campbell**, který se v roce **1938** stal redaktorem *Astounding Stories*. Campbell kladl důraz především na kvalitu a snažil se vymítit nesmysly z povídek otiskovaných ve svém časopise. Tak se zrodili autoři campbellovské školy, kteří ve svých pracích berou budoucnost takovou, jaká je a snaží se jít **blíže k člověku** (Isaac Asimov, Robert A. Heinlein, Theodore Sturgeon a A. E. van Vogt). Toto období (1938 – 1946) je označováno za **zlatý věk SF**.²

V letech 1949 a 1950 jsou založeny další dva významné časopisy *The Magazine of Fantasy and Science Fiction* a *Galaxy Science Fiction*. Autoři se stále více zaměřují na spekulativní stránky fantastiky, v jejich tvorbě se objevují **závažné společensko-filozofické problémy** a dochází k všeobecnému uznání jejich kvalit (např. Ray Bradbury). Ukazuje se, že „v satirické nadsázce a ve společenské kritice je silná stránka science fiction a že na tomto poli je schopna vstoupit do literatury jako rovnocenný partner.“³

Po roce 1953 zanikají některé pulp magazíny a roste obliba **paperbacků** (brožurky kapesního formátu). Zatímco americká SF je v 50. letech na vzestupu, západoevropská je díky ekonomickým příčinám v hluboké krizi. To se mění až v průběhu let šedesátých, kdy se redaktorem britského SF magazínu **New Worlds** (Nové světy) stává **Michael Moorcock** (1964). Ten dává podnět k novému přístupu k žánru, když vyzývá autory, aby inspiraci pro své příběhy hledali v dnešku, v dnešních obrazech, symbolech a technikách. Tato sci-fi se má primárně vyjadřovat ke konkrétním situacím člověka jako individua. Vzniká tak hnutí **Nová vlna**, které se snaží science fiction co **nejvíce přiblížit k hlavnímu proudu** umělecké literatury.⁴

V 70. letech působí v USA noví autoři, kteří navazují na spisovatele Nové vlny, ale útočí na literární kvalitu fantastiky. Po nich pak v 80. letech přichází tzv. **skupina humanistů**, kteří se odklání od vědeckých či pseudovědeckých spekulací a dobrodružného děje. V opozici k nim se již v polovině desetiletí formuje nová skupina autorů, kteří navazují na starou tradici technické SF (Bruce Sterling, William Gibson) a vzniká tak zatím poslední směr světové science fiction – **kyberpunk**.⁵

¹ Tamtéž, str. 44.

² Tamtéž, str. 47 – 49.

³ Tamtéž, str. 51.

⁴ Tamtéž, str. 52 – 53.

⁵ Tamtéž, str. 54 – 55.

1.1.2 Subžánry SF

V rámci sci-fi se konstituovala celá řada **podžánrů**, jejichž vymezení však nelze, vzhledem k jejich prostupným hranicím a charakteru samotného žánru, chápat jako absolutní.

1.1.2.1 *Antiutopie*

Antiutopie (nebo také **dystopie**) je žánr příbuzný sci-fi, který se zabývá určitým (totalitním) typem společenského zřízení (civilizace). **Vychází z utopie** (popis ideálního společenského systému), avšak je jakýmsi jejím opakem.¹ Zdánlivě ideální společnost se ukazuje jako **totalitní, omezující základní lidská práva a svobody**, a v závěru **ničící** člověka jako **individuum**. Takováto společnost vyžaduje naprosté podřízení se (poslušnost) a dosahuje toho jakýmikoli prostředky (včetně násilí, psychického nátlaku či potlačení lidskosti (citů, emocí)). Jedinec většinou nemůže zvítězit. Takovýto systém bývá často nadsazený (zároveň však dokonale dotažený ve všech podstatných detailech), aby tak čtenáře **varoval** před možným (negativním) vývojem naší vlastní společnosti.

Mezi klasická díla tohoto žánru patří Zamjatinovo *My*, Orwelovo *1984* a Huxleyho *Brave New World* (česky *Konec civilizace* či *Krásný nový svět*).

1.1.2.2 *Kyberpunk*

Kyberpunk (anglicky cyberpunk, složen ze slov cybernetics, česky kybernetika, a punk²) je specifický směr moderní sci-fi, který zobrazuje **přetechnizovaný svět** nedaleké budoucnosti. Hlavní roli zde hrají **informační technologie**, počítače a umělá inteligence.³ Společnost je jakoby odlidštěná, úzce propojená se všudypřítomnou technikou, velice často ovládána (všemocnými) nadnárodními společnostmi.

Typický je pro něj **tvrdý styl** a rychle plynoucí děj. Hrdinové jsou převážně lidé z okraje společnosti (tady většinou **hackeři**, kteří bojují proti nepřátelskému systému) či „obyčejný“ člověk **s kyberimplantáty po těle**, který hledá svobodu či pravdu. Častým tématem je **soužití člověka s moderní technikou** (odtud název žánru) a jeho odcizení se

¹ Heslo Antiutopie. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Antiutopie>>.

² **Punk** je hnutí mládeže formující se v 70. letech v USA a Velké Británii jako generační protest, vyznačující se záměrnou primitivností, drsností a agresivitou (ČERVENKA, R. et al. *Lingea Lexikon 2002* [počítačový program]. Ver. 4.0. Voznice: LEDA, 1999. Velký slovník cizích slov.). Příslušníci punku (punkeři) se stavěli proti společnosti a propagovali protikladný životní styl – kritizovali především přetvářku a honbu za penězi.

³ Heslo Kyberpunk. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyberpunk>>.

globálnímu světu, který pohlcuje jedince a dostává se do konfliktu s lidskou individualitou. Objevuje se tu také „**matrix**“, což je virtuální svět tvořený počítačem (počítačovými daty).¹

Kyberpunk se objevuje začátkem 80. let 20. století. Za charakteristická díla jsou považována hlavně *Neuromancer* W. Gibsona a antologie *Zrcadlovky* sestavená B. Sterlingem.²

1.1.2.3 *Space opera*

Space opera nebo česky **vesmírná opera** označuje napínavé sci-fi příběhy **odehrávající se v kosmu**. Ty nejčastěji popisují **meziplanetární konflikty**, ale jedná se zde také o mezihvězdné cestování, objevování nových planet a civilizací či osobní dramata hrdinů, kteří se ocitli v neobvyklém prostředí.³

Název tohoto podžánru vznikl díky americkému spisovateli **Wilsonu Tuckerovi**, který ho v roce 1941 použil jako hanlivou variaci na „koňskou“ a „mýdlovou operu“. Později se však tento pojem posunul a nyní je používán právě pro označení příběhů z kosmu.⁴

Největší popularitu si původní space opera získala **ve třicátých letech 20. století**. Za typické dílo z tohoto období je označována novela R. Cummingse *Piráti na měsíci*. Pozdějšími představiteli jsou pak Jack Williamson, E. E. Smith či Edmond Hamilton. Tento podžánr se však v posledních letech dočkal svého oživení – vzniká tzv. **nová space opera**, která více dbá **na technologickou správnost** svých rekvizit. Mezi autory píšící takovéto příběhy bychom mohli zařadit například Orsona Scotta Carda, Kena MacLeoda, Mikea Resnicka a další.⁵

¹ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 30 – 31.

² Tamtéž, str. 30 – 31.

³ Heslo Space opera. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Space_opera>.

⁴ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 35.

⁵ Heslo Space opera. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Space_opera>.

1.1.2.4 *Hard science fiction*

Hard science fiction (nebo také **hardcore**¹ či **tvrdá SF**) je sci-fi postavená na **přírodních vědách**.² Její autoři se snaží dodržovat určitou míru reálnosti, použité reálie korespondují s vědeckými poznatky současnosti. Jde o to, aby nové (fantastické) technologie či fyzikální a astronomické jevy, které vzniknou v autorově fantazii, působily pokud možno **věrohodně**.

Termín hard SF pochází od **Petera Schuylera Millera**, který ho v roce **1957** použil pro označení čisté sci-fi literatury zlatého věku. Později došlo k posunu a tento pojem už zahrnoval veškerou klasickou sci-fi opírající se o poznatky tzv. **tvrdých věd** (tedy např. fyziku, astrofyziku či astronomii).³

Typickým příkladem tohoto podžánru je román Hala Klementa *Těžká expedice*. Další známí autoři jsou pak Isaac Asimov, Artur C. Clarke, Robert A. Heinlein, Stanislav Lem a další.

1.1.2.5 *Soft science fiction*

V protikladu k hard sci-fi stojí **soft science fiction**, která se zaměřuje na příběhy vycházející z „**měkkých**“ (**společenských**) **věd**, jakými jsou například psychologie, sociologie, ekologie, antropologie či lingvistika. Protože je však problematické takto dělit a rozřazovat jednotlivé vědy a není to ani ničemu prospěšné, postupně se od používání tohoto termínu upouští.⁴

1.1.2.6 *Military science fiction*

V **military science fiction** hraje hlavní roli **konflikt a jeho vojenské řešení**. To je realizováno většinou pomocí (podrobně popsané) pokročilé technologie, která však není nejdůležitější. Tím podstatnějším jsou tu **hrdinové**, kteří vítězí díky své vůli, odvaze a vojenskému umění. Hlavními postavami takových příběhů jsou tedy **vojáci, žoldnéři či**

¹ Výraz **hardcore** (z angličtiny tvrdý, obscénní) je mimo to spojován především se dvěma oblastmi – hudbou a pornografií. V prvním případě se jedná o „tvrdý“ hudební styl uplatňovaný punkem (který je rychlejší a agresivnější než původní evropský punk) a Hardcore Electronic music, tedy elektronickou hudbou. Hardcore pornografie se zabývá přímým zobrazováním pohlavního styku, včetně detailu pohlavních orgánů, jejich dráždění apod.

² NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 29 – 30.

³ Heslo Hard science fiction. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hard_science_fiction>.

⁴ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 33.

důstojníci, z jejichž pohledu je příběh vyprávěn. Důraz je kladen hlavně na tradiční vojenské ctnosti, jako jsou disciplína, odvaha a věrnost. Většina próz spadajících do tohoto podžánru je tedy spíše čistokrevnou zábavou.¹

1.1.2.7 Apokalyptická a post-apokalyptická sci-fi

Jedná se o specifický podžánr stojící na **katastrofě, která postihne lidstvo**. V **apokalyptické sci-fi** se **děj** odehrává přímo **během** této **katastrofy** (či krátce po ní) a hrdinové se tak ocitají v mezních situacích.² Do popředí autorova zájmu se tedy dostávají běžné zvyky a morální zásady dosavadní společnosti, které náhle přestávají fungovat a tak je možné je nazírat z jiného úhlu.

Post-apokalyptická sci-fi zase zobrazuje svět, který je spálen (**změněn**) nějakou dávnou **pohromou**. Společnost, která přežila je většinou na nižší technologické úrovni či něčím ohrožována.³ Časté jsou také motivy hledání východiska či nápravy zničeného prostředí.

V popředí zájmu autorů tedy stojí **změny** (civilizovaného) **chování** jejich hrdinů tváří v tvář vyhoceným situacím, **následky** zobrazované **katastrofy** na společnost a její uspořádání a vymyšlení možností a strategií nejšchůdnějších řešení.⁴

1.1.3 Tématika SF

Hlavním **tématem** sci-fi jako takové je **potenciál a budoucnost lidské civilizace** v globální perspektivě. Své hrdiny staví do neobvyklých situací, připravuje pro ně nečekaná setkání, umísťuje je do exotických prostředí a pak zkoumá, odhaduje a předpovídá jejich reakce. Přichází s všetečnými otázkami o čase, prostoru či samé podstatě lidství (např. v konfrontaci s jinými formami inteligentního života) a předkládá je v modelově zjednodušené formě.⁵

„Ke konstitutivním motivům žánru patří **vynález** (nová substance s dosud nevídanými vlastnostmi či mimořádně účinná zbraň, vědecký experiment), **fantastická cesta** (nejčastěji v podobě kosmické výpravy, ale též cesty do středu Země či oblíbené

¹ Heslo Military science fiction. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Military_science_fiction>.

² Heslo Apokalyptická a post-apokalyptická sci-fi. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Apokalyptick%C3%A1_a_post-apokalyptick%C3%A1_sci-fi>.

³ Tamtéž [cit. 2008-04-19].

⁴ Tamtéž [cit. 2008-04-19].

⁵ MOCNÁ, D., PETERKA, J. A KOL. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 622.

cesty časem), **kolonizace vesmíru, mutace genetického kódu** a vznik umělé inteligence, existence **mimosmyslového vnímání**.“¹

Postavy, které se pohybují v těchto světech bývají **cestovatelé** – většinou vesmírem, bojovníci, ale také třeba **vědci**, kteří porušují základní etické normy a hrají si s přírodou. Z těch fantastických se tu setkáme s **mimozemšťany, roboty**, androidy či mutanty.²

Science fiction se zrodila spolu rozvojem technické civilizace. Je jakousi reakcí na netušené možnosti, které nám poskytuje věda. Díky tomuto „pokroku“ se změnil lidský svět a tudíž i to, jak na něj nazírají jeho obyvatelé. S novými perspektivami se objevily i nové problémy a celá řada otázek. Lidé se najednou musí vypořádat s nezvyklými situacemi, které převrací jejich po staletí zavedený způsob života, učit se stále složitějším a složitějším dovednostem, zorientovat se v záplavě informací. I v tom jim však dokáží pomoci imaginace a představivost.

Sci-fi literatura si v podstatě hraje se slůvkem **kdyby**. Každý, kdo ho vysloví, se totiž vrhá do univerza fantazie, zatímco stojí pevně na zemi...

Díky svému „vědeckému zaměření“ je tento žánr spíše doménou mužů. Jeho prostřednictvím je možné překonávat hranice, posunovat okraje, odkrývat možnosti. Je jakýmsi odrazem lidské povahy. I v jeho pozadí totiž stojí především odvěká touha po dobývání, objevování a ovládnutí – tak jak nás učí už jeho historie. Verneovy mety padly, jak dlouho to bude trvat těm kosmických? Vždyť na měsíci je tolik komerčně využitelných surovin!

1.2 Fantasy

Fantasy, další žánr literární fantastiky, bývá velice často řazena do jedné „škatulky“ se sci-fi (označované zkratkou SF&F). Oba dva žánry však mají svá vlastní specifika vycházející z jejich původní tematiky. Zatímco sci-fi příběhy se pohybují v (teoreticky) možné rovině, tedy setkáváme se v nich s věcmi, „které jsou v rámci vědeckých zákonů, jak jim dnes rozumíme, *konceptuálně možné*... , ...fantasy staví na tom, co je v naší kultuře *všeobecně považováno za nemožné nebo neexistující*“³. Pokud se tedy sci-fi zaměřuje především „na techniku, budoucnost a racionální spekulaci, fantasy staví

¹ Tamtéž, str. 622.

² Tamtéž, str. 622.

³ SILVERBERG, R. Úvod. In Legendy. Praha – Plzeň: BETA – Dobrovský a Ševčík, 1999. Str. 12.

proti racionalismu citovost a pohádkovost, její kořeny jsou v minulosti (pseudohistorii), místo techniky se soustřeďuje na magii a mystiku.“¹

Fantasy je tedy úzce spjata s různými **nadpřirozenými jevy a postavami**. Kromě lidí zde většinou vystupují takové neskutečné bytosti, jako jsou například upíři, démoni a víly, nové rasy – elfové, trpaslíci či hobiti, ale také mytologická stvoření jako třeba draci a jednorožci.

„Topos fantasy spočívá ve vstupu do jiné dimenze, který má tři základní možnosti: vytvoření imaginárního světa, vytvoření světa paralelního s naším a vstup do pseudohistorie našeho světa. Imaginární světy jsou obvykle založeny na magii, jejich společenské zřízení bývá feudální a předtechnické. Klíčovou roli hraje rovněž náboženství.“²

Časté jsou také **odkazy na mytologii** (většinou na severskou či keltskou), protože právě mýty a báje jsou považovány za tematické zdroje tohoto žánru.³

Fantasy se však neomezuje pouze na literární text. Kromě filmů (většinou vzniklých na motivy úspěšné knihy) jsou na této tematice založené také mnohé hry – deskové, karetní, počítačové, knižní (game books), či velice oblíbené hry na hrdiny (Dračí doupě).

1.2.1 Historie fantasy

Kořeny fantasy sahají hluboko do lidské historie. Lze je nalézt už v **pohádkách, legendách a mýtech**. Právě v nich se totiž projevuje věčná lidská touha po příbězích podněcujících nespoutanou, nenasytnou fantazii. „Jestli se fantastická literatura dá definovat jako literatura, která popisuje jiný svět než svět pozemské reality a snahu lidstva tento svět ovládnout, pak nejstarší příběh, který se nám dochoval – sumerská legenda o hrdinovi Gilgamešovi, která pochází z doby kolem roku 2500 před Kristem – patří do fantastické literatury, neboť v ní jde o Gilgamešovo hledání věčného života.“⁴

Fantastické prvky tedy nalezneme jak v dílech antické literatury (Homérova Ilias a Odysseia (kol. 750 př. Kr.), Vergiliova Aenieda (19 př. Kr.) a další), tak také ve středověkém písemnictví (anglosaský epos Beowulf (kol. 725) či Román o Alexangrovi

¹ MOCNÁ, D., PETERKA, J. A KOL. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 188.

² Tamtéž, str. 188.

³ *FANTASY: Encyklopedie fantastických světů*. Editor PRINGLE, D. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3. Str. 8.

⁴ SILVERBERG, R. Úvod. In *Legendy: nové příběhy ze známých cyklů*. Editor SILVERBERG, R. Praha: Beta – Dobrovský; Plzeň: Ševčík, 1999. ISBN 80-86278-30-1; ISBN 80-86029-83-2. Str. 10.

Lva Neapolského (952)). Tento druh literatury se vyznačoval určitým okruhem ustálených námětů. Byly jimi zejména činy makedonského dobyvatele Alexandra Velikého, životy svatých vycházející z historických skutečností, ale obohacené o nadpřirozené a zázračné prvky či příběhy o statečných rytířích – o osudech krále Artuše a jeho rytířů kulatého stolu hledajících svatý grál či členů královské družiny Karla Velikého v čele s hrdinou Rolandem.¹

Zatímco tyto příběhy byly většinou veršované, v 16. století dochází k rozkvětu dlouhých próz s fantaskními náměty. Tyto rytířské romány, jejichž základ položil Španěl Garcí-Rodríguez Ordoñez de Montalvo svým románem *Amadis Waleský* (1508) se staly přímými předchůdci dnešní fantasy. Na jejich tradici se totiž na konci 19. století pokusil navázat Angličan **William Morris** svými díly *Les za světem* (1894) a *Studna na konci světa* (1896) a stal se tak **prvním autorem moderní fantasy**, který bezprostředně ovlivnil své následovníky ve 20. století (Lorda Dunsanyho, C. S. Lewise, J. R. R. Tolkiena a další).²

Ve stejném století pak dochází k **rozšiřování a obohacování námětů**. Do popředí zájmu se dostává pohádka (kromě báchorek vycházejících z lidové slovesnosti a evropského folklóru se objevují také exotické motivy Orientu v příbězích *Tisíce a jedné noci*), vzniká móda okultních románů a fantastických thrillerů (s motivy převtělování, ožvlých egyptských mumií či zloduších prahnoucích po světovládě), objevují se příběhy o ztracených národech.³

Posledně jmenovaný motiv je spojen s jedním z průkopníků moderní fantasy – **Henry Riderem Haggardem** (nar. 1856), který dal námětu ztraceného národa nebo světa „zcela novou podobu, když skloubil realistické prvky založené na vlastních zážitcích z jižní Afriky s neobyčejně silnou (a leckdy groteskní) představivostí i schopností zvládat nebezpečné situace.“⁴ Tento autor je také duchovním otcem subžánru meč&magie (sword&sorcery).

V roce 1939 založil J. W. Cambell časopis **Unknown (Neznámo)**, později *Unknown Worlds (Neznámé světy)*, ve kterém poprvé vycházejí fantasy povídky, a který

¹ *FANTASY: Encyklopedie fantastických světů*. Editor PRINGLE, D. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3. Str. 10 – 11.

² Tamtéž, str. 11.

³ Tamtéž, str. 11.

⁴ Tamtéž, str. 15.

zanikl po několika málo letech své existence – v roce 1943 kvůli válečnému nedostatku papíru.¹

Dalším milníkem pak bylo vydání prvního díla **J. R. R. Tolkiena** *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* v roce 1937, česky 1978. Po válce následoval *Pán prstenů* (1954) a **Lewisovy** *Letopisy Narnie* (1950 – 56). Tito dva autoři položili základní kámen žánru a stali se vzorem pro další generaci autorů. Vytvořili tak podmínky k přijetí průkopníků heroic fantasy jako je například **R. E. Howard** se svým *Barbarem Conanem*.²

K největšímu rozkvětu žánru však dochází až v posledních letech (od 70. let 20. století), kdy si fantasy literatura nejen získává stále více a více čtenářů, ale vznikají také velkofilmy s fantasy tematikou a vycházejí nové a nové fantasy hry.

1.2.2 Subžánry fantasy

Ve fantasy existuje tolik variant, kolik jich jsou lidé schopni vymyslet. Je velice těžké vymezit nějaké hranice, protože možnosti a fantazie se navzájem neustále proplétají.

Nicméně Encyklopedie literárních žánrů vymezuje tři hlavní **žánrové varianty**:

První z nich je **epická fantasy**, která se nechává inspirovat především středověkými legendami. Jejím **základem je propracovaný syžet s několika dějovými liniemi** a družina hrdinů (po vzoru krále Artuše a rytířích kulatého stolu). Artuš, Guinevra, Mordred i Merlin se poprvé objevují v knize Geoffreyho z Monmouthu *Dějiny britských králů* ve 12. století a brzy si získávají spousty nadšených čtenářů. V průběhu dalších let se přidávají další autoři, kteří přicházejí s novými detaily a obohacují tak Artušovský (nebo také Britský) cyklus například o motiv kulatého stolu (Robert Wace) či hledání svatého grálu (Chrétien de Troyes).³

Sword and sorcery (meč a magie) pak vychází z heroického mýtu a **vypráví o hrdinovi nebo hrdince**, kteří prožívají nesčetná dobrodružství a to většinou ve smyšleném světě, ve kterém nechybí nadpřirozeno. Někdy se používá také označení *hrdinská fantasy*.

A konečně třetí variantou je **science fantasy**, tedy fantasy s vědeckými prvky, které stojí **na rozhraní fantasy a sci-fi**.⁴

¹ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 189.

² Tamtéž, str. 189.

³ *FANTASY: Encyklopedie fantastických světů*. Editor PRINGLE, D. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3. Str. 23 – 24.

⁴ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 188.

Toto přibližné rozdělení je však vhodné rozšířit o konkrétní subžánry, kterých se v posledních letech objevila hned celá řada. Už z vlastní podstaty žánru je však naprosto nemožné hovořit o přesné či konečné kategorizaci, neboť jednotlivé „škatulky“ se mohou libovolně prolínat, mísit či rozvolňovat.

1.2.2.1 Alternativní historie

Tyto fantasy příběhy jsou založené na historii, která je alternativní k té naší, skutečné. Zabývají se v podstatě tím, co by bylo kdyby... Od jim podobných alternativních sci-fi světů se liší tím, že zde existuje magie či fantastické bytosti.

1.2.2.2 Současná fantasy

Jak napovídá název, příběhy tohoto podžánru se odehrávají většinou v současnosti, ve světě velmi blízkém naší realitě. Specifické je pak pro ně to, že zde existuje magie či magické bytosti, které jsou „obyčejným“ lidem skryti. Vzniká tak „náš běžný“ svět, ve kterém však žijí například upíři či nesmrtelní. V současnosti nejpopulárnější jsou asi čarodějné příběhy o Harrym Potterovi, který na londýnském nádraží objevuje cestu do Bradavic a jejich školy kouzel. Pokud se děj odehrává v městském prostředí, můžeme mluvit o **urban fantasy**.¹

1.2.2.3 Historická fantasy

Jelikož se jedná o fantasy, nechybí zde samozřejmě prvky magie či fantastických rekvizit. Ty jsou však zastoupeny v mnohem menší míře. Důraz je kladen spíše **na historii** a často zde lze nalézt odkazy ke skutečným historickým událostem či osobám. Zobrazované světy mají velice **blízko** našemu skutečnému **středověku a starověku**. Časté jsou motivy převzaté z artušovské legendy.²

1.2.2.4 Steampunk

V rámci historické fantasy se vyčleňuje další podžánr, a sice **Steampunk**. Steam znamená v angličtině pára a jak tedy napovídá název, jedná se o fantasy (či sci-fi)

¹ Heslo Podžánry fantasy. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pod%C5%BE%C3%A1nry_fantasy#Sou.C4.8Dasn.C3.A1_fantasy>.

² Tamtéž [cit. 2008-04-19].

založenou na prvcích **parní technologie** a odehrávající se v 19. století. Typický je překotný děj plný zvratů a bizarních nápadů. Většinou nechybí ani viktoriánská romantika.

Datovat ho lze do druhé poloviny 80. a začátku 90. let 20. století. Typickým dílem je román *Brány Anubisovy* od T. Powerse. Mezi další představitele patří J. P. Blaylock a K. W. Jeter.¹

1.2.2.5 *Mýtická fantasy*

Je to fantasy odehrávající se v současném světě, ale založená na **tématech, symbolech a archetypech z mýtů a folklóru.**²

1.2.2.6 *Vysoká fantasy*

Lze také mluvit o **epické fantasy**. Autor zde vytváří svůj vlastní **imaginární svět** (podle J. R. R. Tolkiena „druhotný“ svět), ve kterém nechybí jeho specifická historie, jazyk či postavy. **Prostředí**, ve kterém se děj odehrává je mnohem důležitější než kterákoli z postav. Mimořádnou roli zde tedy hraje **popis krajiny.**³

Jedná se většinou o **boj mezi dobrem a zlem**, přičemž je kladen důraz na morální aspekty, které jsou jasně vymezené a nelze je příliš zpochybňovat.

Průkopníkem byl William Morris se svou **Studnou na konci světa** (1896), následován E. R. Eddisonem a dílem *Červ Ouroboros* (1922). Ti dva pak připravili půdu pro taková díla jako jsou *Pán prstenů* (1954-55) J. R. R. Tolkiena a *Letopisy Narnie* (1950-56) C. S. Lewise.⁴

1.2.2.7 *Humorná fantasy*

Prostředí, ve kterém se pohybuje humorná fantasy bývá často blízké vysokému fantasy. Zabývá se však hlavně komikou a satirou.⁵ Tyto díla mohou mít často až

¹ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 34.

² Heslo Podžánry fantasy. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pod%C5%BE%C3%A1nry_fantasy#Sou.C4.8Dasn.C3.A1_fantasy>.

³ *FANTASY: Encyklopedie fantastických světů*. Editor PRINGLE, D. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3. Str. 36.

⁴ Tamtéž, str. 36.

⁵ Heslo Podžánry fantasy. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pod%C5%BE%C3%A1nry_fantasy#Sou.C4.8Dasn.C3.A1_fantasy>.

překvapivě vážný podtext¹, jak je tomu například u Terryho Pratchetta a jeho sérii o Zeměploše.

1.2.2.8 *Meč a magie*

Duchovním otcem **sword and sorcery** se stal Robert E. Howard, když ve 30. letech 20. století představil světu svého nyní proslulého hrdinu Barbara Conana.² Příběh je soustředěn hlavně na **fyzickou akci a napětí** na úkor epiky a morálního pozadí příběhu. Častější jsou kratší povídky zaměřené na mužskou čtenářskou obec.³ Jedná se tedy o příhody plné dobrodružství, které čtenářům poskytují příjemné vzrušení či napětí.

1.2.2.9 *Temná fantasy*

V tomto žánru se **střetává horor s fantasy**.⁴ Jedná se buď o horor s nadpřirozenými prvky a bytostmi nebo o fantasy, které je vygradováno pomocí hrůzostrašných či d'ábelských rekvizit. Vystupují zde specifické bytosti jako jsou upíří, vlkodlaci či mumie.

1.2.2.10 *Pohádková fantasy*

Pohádková fantasy se nechává inspirovat **folklórem**. Používá jeho motivy a nalezneme zde některé pohádkové náměty, které jsou začleněny do fantastických světů.⁵ Do tohoto žánru patří taková klasická díla jako je Alenka v říši divů od Lewise Carrola, Čaroděj ze země Oz L. F. Bauma či Nekonečný příběh Michaela Endeho.

¹ *FANTASY: Encyklopedie fantastických světů*. Editor PRINGLE, D. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3. Str. 33.

² Tamtéž, str. 33 – 35.

³ Heslo Meč a magie. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Me%C4%8D_a_magie>.

⁴ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 188.

⁵ Heslo Podžánry fantasy. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pod%C5%BE%C3%A1nry_fantasy#Sou.C4.8Dasn.C3.A1_fantasy>.

1.2.2.11 *Science fantasy*

V žánru **na pomezí sci-fi a fantasy** můžeme nalézt prvky z obojího. Jsou tu jak kosmické lety a laserové zbraně tak magie a nadpřirozeno. Postavy však většinou spadají pod žánrové archetypy fantasy. Klasickým příkladem je série Star Wars.¹

Hvězdné války se odehrávají na palubách kosmických lodí a na cizích planetách, ale vystupují zde čestní rytíři Jedi, princezny v nouzi i temné síly, které chtějí ovládnout galaxii. Celým světem pak prostupuje tajemná a magická vesmírná Síla.

Mezi dalšími pak lze jmenovat například Dunu od Franka Herberta či sérii Pern Anne McCaffreyové.

1.2.3 **Tematika fantasy**

Zásadním tématem ve fantasy je **motiv cesty**. Ta má většinou hluboce propracovanou topografii a je symbolickým vyjádřením životní pouti.² *Na cestě* za splněním svého úkolu prožívá hrdina nesčetná dobrodružství, bojuje s mnoha překážkami a objevuje sám sebe a svůj postoj ke světu.

Také **intimní motivy** (citové či sexuální) se tu objevují poměrně často. Ke každému hrdinovi patří jeho protějšek či objekt touhy – ať už je cílem cesty či třeba věrným společníkem. Mezi dalšími nacházíme **motivы satirické**, které jsou typické pro humornou fantasy a **motivы mytologické** odkazující ke zdrojům žánru.³

„**Postavy** fantasy textu jsou víceméně archetypální a vytvářejí ustálenou sestavu rolí. K dominantnímu **hrdinovi** (skupině hrdinů) se pojí postava jeho **druha** („rezonanční deska“ hrdinova jednání), **mistra** (učitel, zprostředkovatel magie), **protivníka**, **sexuálního objektu** (může být hrdinovou motivací) a **fantastického stvoření** (které je žánrotvornou postavou).“⁴

Fantasy působí především na čtenářovy pocity (jako jsou **touha**, úžas či dojetí). Podle autorů *Encyklopedie fantastických světů* je to literatura zrozená z touhy srdce. Náš svět totiž přestává být čarovným místem. Zeměkoule ztratila veškeré své kouzlo poté, co

¹ Heslo Fantasy subgenres. In *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [online]. USA, 2008 [cit. 2008-04-22]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Fantasy_subgenres#Science_fantasy>.

² MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 188

³ Tamtéž, str. 188.

⁴ Tamtéž, str. 188.

byl díky moderní technice prozkoumán i ten nejposlednější a nezapomenutější kousek pevniny - tajuplný les se scvrkl.¹

A co naše okolí? Většinu obyvatel „západního světa“ dennodenně obklopuje jednotvárná šed' betonu, kterou zpestřují všudypřítomné reklamní billboardy, plakáty a nápisy chrlící svou vlastní pravdu v kolotoči lží. Svět konce 20. a počátku 21. století je svět plný spěchu, práce a moderní techniky, je to svět, který je v rozporu s přirozeným způsobem lidského života. Lidé ztratili svůj původní životní prostor a odpoutali se od přírody i přesto, že na ní stále závisí jejich přežití. Ale něco uvnitř – něco v lidském srdci – stále touží. Inklinuje k zeleným stráním a svěžímu větříku ve tváři, chce cítit sladkou vůni pestrobarevných květin, slyšet zurčící potůček mezi skalami, honit se ve zrosené trávě s jednorožci, povídat si s draky. A stejně tak se chce dojímat nad lidskou dobrotou a odvahou, chce fandit v boji za dobrou věc, nenávidět zloduchy. A co víc – chce jít dál – chce vidět neviděné, slyšet neslyšené, myslet nemyšlené... A proto stvořil fantasy...

1.3 Horor

Do literární fantastiky je společně se sci-fi a fantasy řazen také **horor**, který užívá fantastických prvků (existuje však i jeho realistická forma). Horor je však na rozdíl od předchozích dvou založen spíše na snaze vyvolat **pocity - hrůzy, strachu, děsu, úzkosti či napětí** a to pomocí emotivního příběhu.²

„Silná emocionalita hororu kalkuluje se **strachem z neznáma**, který je vyvolán zejména převrácením normálních vztahů, vpádem iracionálna do každodenního dění.“³ Lidský strach je v podstatě nutná podmínka fungování tohoto žánru. Je na něm vystaven. Lidé se odedávna báli, a nejvíce toho, co neznají, co nechápou. Na scénu tak vstupuje iracionálno i se svými kulisami a mění běžný chod věcí.⁴

„Pro způsob vyprávění je typické použití **tajemství**, znejasňování prostřednictvím nezřetelných náznaků a nápovědí, náhlé, šokující zakončení.“⁵ Josef Hrabák zde mluví o použití **uzoučké „štěrbiny“** (angl. loophole, zřejmě podle M. R. Jamese), která podává

¹ *FANTASY: Encyklopedie fantastických světů*. Editor PRINGLE, D. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3. Str. 17.

² MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 253.

³ Tamtéž, str. 253.

⁴ HRABÁK, J. *Od laciného optimismu k hororu*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1989. ISBN 80-7023-029-0. Str. 201.

⁵ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 253.

určité (racionální) vysvětlení.¹ Pokud chce autor děsit, musí být tajemný, neodkrývat před čtenářem příliš mnoho, nechat pracovat jeho napnuté nervy a rozjitřenou fantazii. Ale jen do určité míry. Jak bylo řečeno výše, důležitou roli hraje jakési iracionální, díky kterému z příběhu dýchá hrůza. I toto iracionální však musí být alespoň částečně racionální, vysvětlitelné. Každý čtenář se vžívá do knihy, srovnává ji se skutečností, hodnotí. A pokud mu autor předloží příliš mnoho nestvůr, příliš mnoho neuvěřitelných situací, odloží ji jako hloupost plnou nesmyslů. Pokud však použije uzoučkou (ale opravdu jen uzoučkou) „štěrbinu“, vytvoří nervy dráždící náznak, který vrátí nesmyslné do světa relativně možného a nechá strachem zmrazeného čtenáře ve zmatené nejistotě, díky které se dá tak krásně bát...

Během vývoje žánru se mění **těžiště hrůzy**. To se přesunuje **zvnějšku dovnitř**. Pokud byl dříve hrdina ohrožován jakýmsi monstry z vnějšího prostoru (a lidé se báli temných koutů ve svém okolí), dnes si musí dát pozor na psychické úchylinky a pokroucené nitro člověka (a lidé se bojí sami sebe navzájem).²

Pro horor jsou velice důležité kulisy, tedy místo, kde se děj odehrává. Nalézáme tak zde typický **topos prostředí mimo moderní svět**. Hrůze se nejlépe daří na opuštěných místech, v ruinách starých hradů a zámků, v osamělém domě (nejlépe uprostřed rozlehlého lesa nebo na neobydleném ostrově) a samozřejmě také na hřbitově. Taková místa žijí svým vlastním životem, čtenář tu spolu s hrdiny může vstoupit do tajemna a odtrhnout se tak od reality.³

Pro horor je tradičním útvarem **povídka** (E. A. Poe), která tomuto žánru vyhovuje nejlépe. V kratším útvaru se totiž autor může soustředit na jednu dějovou linii a dovést ji k překvapivému konci. Oproti tomu v delším románu může dojít k rozmělnění čtenářova zážitku a k ochuzení emocionálního účinku příběhu.⁴

1.3.1 Historie hororu

Podobně jako u fantasy lze hororové prvky nalézt už ve starých mýtech - příběhy, které se snaží vzbudit u čtenářů hrůzu jsou staré jako lidstvo samo. Typický strašidelný příběh však přichází až v literatuře 18. století, kdy se objevují předchůdci dnešního hororu

¹ HRABÁK, J. *Od laciného optimismu k hororu*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1989. ISBN 80-7023-029-0. Str. 208.

² MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 253 – 254.

³ Tamtéž, str. 253.

⁴ Tamtéž, str. 254.

– knížky lidového čtení, anglický gotický román a díla některých německých romantiků (E. T. A. Hoffmann).¹

Jako žánr vzniká horor až počátkem 19. století, kdy angličtí prozaici navazují na gotický román a prohloubením jeho látky vytvářejí pozdější **archetypální postavy žánru**. Jsou to **M. W. Shelleyová**, která svým dílem *Frankenstein* (1817) uvádí na scénu **monstrum**, bytost složenou z částí mrtvých těl a uměle oživenou a **J. W. Polidori** se svým románem *Upír* (1819), kdy do literatury vstupuje „nemrtvý“ živící se lidskou krví.²

„Prvním klasikem žánru je E. A. Poe, jehož povídky (*Ligeia*, 1838, *Zánik domu Usherů*, 1839) mají všechny podstatné rysy hororu. Poe především pracuje s hrůzou jako s jednotnou atmosférou díla vycházející z náznaku, dojmu a subjektivní nálady. Objevil rovněž **psychologický základ** působení děsu. Jeho přístup ovlivnil celé generace autorů a dal hororu základní směr.“³

Další vývoj žánru pak pokračoval dílem Brana Stokera *Drakula* (1897), které posunulo a zakotvilo upířskou tematiku.

Přelomovým se stal rok **1923**, kdy Howard Philips Lovecraft založil **časopis *Weird Tales (Tajuplné povídky)*** zaměřený na hororová díla, což znamenalo rozvoj žánru a jeho zpopularizování.⁴

V 60. letech pak dochází k neobyčejnému rozvoji, kdy se objevují taková díla jako *Psycho* (1959) R. Blocha či *Rosemary má děťátko* (1962) od I. Levina. Paperbacky střídá vázaná kniha, od povídky se přichází k románu. Horor se ocitá v kategorii bestselleru (zejména knihy Stephena Kinga, komerčně nejúspěšnějšího autora) a postupně vstřebává prvky z jiných žánrů (sci-fi, western, detektivka, thriller).⁵

Důležitou roli hraje také film, komiksy a počítačové hry, které k hororu neodmyslitelně patří.

1.3.2 Subžánry hororu

Díky postupnému **stírání hranic mezi jednotlivými žánry**, je někdy obtížné (a ne moc účelné) přesně zařadit jednotlivé subžánry. Většina z těch, které by sem patřily, byla zmíněna už v předešlých kapitolách. Kromě toho, horor nemá tolik specifických „variant“ jako jeho dvě výše zmiňované sestřičky – science fiction a fantasy.

¹ Tamtéž, str. 254.

² Tamtéž, str. 254.

³ Tamtéž, str. 254.

⁴ Tamtéž, str. 254 – 255.

⁵ Tamtéž, str. 255.

Hororové prvky se tedy (ve větší míře od konce 20. století) **prolínají s ostatními žánry**, dochází k míšení se **sci-fi, westernem, detektivkou či thrillerem**, čímž vzniká celá řada subžánrů, jako je například **dark thriller, dark fantasy** a další.¹ Ty pak boří hranice jim vymezených žánrů a směle kombinují prvky, které by se někomu možná mohly zdát neslučitelné.

Jedním z výraznějších podžánrů je **splatterpunk**, který se objevuje v 80. letech 20. století díky zpětnému vlivu hororových filmů na literaturu. Jeho charakteristickým rysem je **naturalistické znázornění hnusu**. Typickým představitelem je C. Barker a jeho *Knihy krve* (1984-85).²

Podobně jako se to stalo science fiction, tak i hororové motivy postupně pronikají do obecné literatury, mění její tvář a ovlivňují ji.

1.3.3 Tematika hororu

V hororu lze nalézt mnoho motivů, jedním z nejzákladnějších je však **téma lovce a kořisti**. Kořist bývá většinou bezbranná, vystrašená a zoufale ztracená na opuštěném místě. Oproti tomu postava lovce se s postupem doby proměnila. Pokud v dřívějších dílech představoval nebezpečí upír, coby zástupce nadpřirozených bytostí, v současnosti je třeba se spíše obávat sériového vraha. To svědčí o postupné proměně těžiště strachu. Setkáváme se tak s novými motivy, jako jsou zánik civilizace, technika vymknuvší se kontrole či zneužívání dítěte.³

Některé motivy jsou nesmrtelné a v hororech se objevují pravidelně. Jsou jimi například **rozpad a degenerace, mutace, schizofrenie, nevydařený experiment, okultismus či nadpřirozené bytosti**. Prolínají sem také motivy z jiných žánrů⁴ – z detektivky to je třeba zločin a masová vražda, ze sci-fi zase invaze mimozemských bytostí. Setkáme se zde s démonologií – pověrečnou vírou v ďábla a jeho vymítání či černou magií, která slouží k nekalým účelům.⁵

Typické postavy jako již zmiňovaný **upír** a **monstrum**, ale také **vlkodlak** či **šílený vědec** jsou archetypy používanými dodnes. Oproti tomu některé postavy už nejsou pro autory tolik lákavé a pomalu zanikají. Z hororových příběhů se tak pomalu vytrácejí

¹ Tamtéž, str. 255.

² Tamtéž, str. 255.

³ Tamtéž, str. 253.

⁴ Tamtéž, str. 253.

⁵ HRABÁK, J. *Od laciného optimismu k hororu*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1989. ISBN 80-7023-029-0. Str.203.

démoni a duchové či věční poutníci. A naopak – nová doba si žádá nové postavy – se zombie se roztrhl pytel, na scénu přicházejí psychopati a sérioví vrazi, ke slovu se dostávají zlé děti a antikristé.¹

S rozvojem hororu v druhé polovině 20. století došlo i k pronikání tohoto žánru do hlavního proudu.² Není tedy nic překvapivého, když v záplavě nekvalitních „krváků“ najdeme přelomová díla, která posunula nejen literaturu, ale i lidské vnímání světa – a ukázala nám (nejen) nové roviny lidského strachu.

¹ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. Str. 253.

² Tamtéž, str. 255.

2 Časopisy science fiction, fantasy a hororu

Časopis je **pravidelně vycházející tiskovina**, která má jednotýdenní až půlroční **periodicitu**. Oproti novinám se vyznačuje menší aktuálností, za to však větší **podrobností probíraných témat**. Je určen vyhraněnému okruhu čtenářů, který hledá detailnější nebo specializované údaje o předmětu svého zájmu. Časopisy lze rozlišovat podle nákladu (masové, malonákladové), zaměření na cílové skupiny (dětské, pro mládež atd.), zájmů (hudba, zahrada, sci-fi apod.), pohlaví (pro muže, pro ženy), odbornosti (lékařské aj.) a podle obsahu a zaměření na segment publika (politické, rodinné, popularizační, odborné, humoristické).¹

V posledních letech došlo také k velkému rozšíření **elektronických časopisů** a není neobvyklé, že tištěný časopis má i svou internetovou podobu.

2.1 Fenomén fanzinů

Se žánry science fiction, fantasy a horor je neodmyslitelně spojen fenomén tzv. **fandomu**. Toto označení pochází ze složení anglických výrazů *fan* (česky fanoušek) a přípony *-dom* (obdobně jako například ve slově *kingdom* (tedy království, kdy *king* znamená král) a dalo by se přeložit jako **fanouškovství** nebo **hnutí příznivců**. Je to tedy skupina lidí, která je spojena společnými zájmy, v tomto případě oblibou fantastiky. Nejedná se však pouze o její čtenáře, důležitým rysem je zde aktivní přístup členů fandomu projevující se především v udržování vzájemných kontaktů a komunikaci prostřednictvím **organizovaných setkání (tzv. conů)**² či **amatérských a poloprofesionálních časopisů (fanzinů)**.³ Ty jsou většinou vydávány v rámci SF a F klubů, ve kterých se příznivci těchto žánrů sdružují.

Samotné slovo **fanzin** vzniklo opět spojením dvou anglických slov – a sice *fan* a *magazine* (časopis) na začátku čtyřicátých let 20. století. Jsou to **neprofesionální periodika**, která jsou psána, vydávána a rozšiřována samotnými fanoušky. Kromě původních i přeložených povídek obsahují také „recenzní publicistiku, teoretické žánrové

¹ OSVALDOVÁ, B. – HALADA, J. et al. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3. vyd. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-266-7. Str. 42.

² Slovo **con** pochází z anglického *convention* (česky shromáždění, sjezd). Jedná se o pravidelná setkání nejen fanoušků, ale i autorů, vydavatelů či filmových distributorů. Konají se zde různé přednášky a diskuse na žánrová témata, jsou zde vyhlašovány literární soutěže. V českém prostředí je to např. Parcon.

³ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 463.

texty, amatérské literární texty, informace o fandomovém dění a texty reflektující minulost a současnost žánru a subkultury,¹ přičemž klíčovým tématem je právě **fandomové dění**. Počet vycházejících fanzinů je značný, celosvětově se dá mluvit o několika tisících, v ČR pak o několika desítkách. Jejich náklad bývá většinou velmi malý a „nezúčastněná“ veřejnost nemá o jejich existenci nejmenší tušení. Různá je také jejich životnost. Světlo světa může spatřit jen několik málo čísel, ale mohou vycházet i celá desetiletí.² Z jejich neprofesionální povahy vyplývá fakt, že nejsou předmětem trhu, a tudíž jsou zdarma (popřípadě za malý příspěvek na náklady).

2.1.1 Z historie fanzinů

Historie fanzinů je těsně spjata s **fandomem**, jehož kořeny lze nalézt ve Spojených státech dvacátých let 20. století. Tehdy se čtenáři SF magazínu *Amazing Stories* (editor Hugo Gernsback) inspirováni jeho dopisovou rubrikou začali poprvé scházet v klubech a ve snaze o komunikaci vznikaly **první amatérské časopisy**. V roce **1930** to byly **The Comet** redigovaný Raymondem Palmerem a **The Planet** Allena Glasera. Ve Velké Británii pak o fanzinech můžeme hovořit od roku 1936.³

V Československém prostředí se první fantastický fanzin objevil v roce 1977 pod názvem **Vega**. Vycházel velmi nepravidelně – pouhá čtyři čísla do roku 1984 a publikoval především povídkovou tvorbu přeloženou z angličtiny či ruštiny (v prvních číslech především povídky Raye Bradburyho). Redigován byl Karlem Jedličkou.⁴

Dalším fanzinem a prvním spojeným s klubem byl od roku 1981 do 1983 vycházející zpravodaj SF klubu při hvězdárně v Teplicích nazvaný jednoduše **Sci-fi** (později se mu začalo říkat **Věstník**). Vyšlo celkem dvanáct čísel a kromě povídek (a tvorby členů) obsahoval i recenze a informace o fandomu. Náklad nepřesahoval padesát výtisků. Jeho vydávání bylo úřady zakázáno.⁵

V roce 1982 spatřil světlo světa fanzin sci-fi **klubu Villoidus** (při matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze) **SF** s podtitulem **Vědeckofantastický zpravodaj a informátor**. Ten svým čtenářům přinášel české i zahraniční povídky, recenze

¹ MACEK, J. *Fandom a text: Fandom – subkultura textu. Profesionální česká SF a F periodika před rokem 2000*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-856-5. Str. 28.

² NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 469.

³ Tamtéž, str. 469.

⁴ Tamtéž, str. 470.

⁵ Tamtéž, str. 470.

a teoretické články, reportáže z různých sci-fi akcí a vítězné povídky klubové soutěže O Huňáče zeleného.¹

Ve stejném roce se pak objevil fanzin **Kočas 82** (zvláštní vydání Kolejního časopisu studentů tehdejší Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích), který obsahoval nejlepší povídky soutěže O cenu Karla Čapka. O rok později začal Pavel Kosatík vydávat fanzin **Siréna** zaměřující se především na recenze, úvahy a SF esejistiku.²

V roce 1984 vyšlo první číslo **Interkomu**, který existuje dodnes. Jedná se o **informační bulletin Československého fandomu** vedený jeho prezidentem **Zdeňkem Rampasem** (od roku 1986). Vychází zhruba s měsíční periodicitou v poměrně malém nákladu (cca 400 výtisků). Je důležitým **informačním zdrojem** celého fandomu, snaží se zpravovat o činnosti SF klubů a přispět k jejich působení.³

Československý fandom v ČR, o. s. je oficiální organizace, dobrovolné sdružení klubů zabývajících se tvorbou v oblasti fantastiky. Náplní jeho činnosti je hájit zájmy těchto klubů a vytvářet podmínky pro jejich uplatnění zejména: podporou jejich činnosti a zpracováním a šířením informací o ní, vydáváním již zmíněného Interkomu, podílením se na organizování společenských a odborných akcí a v neposlední řadě také zastupováním jejich zájmů ve styku se státními i samosprávnými orgány či dalšími sdruženími a osobami. Náklady na činnost Fandomu jsou hrazeny z členských příspěvků, vlastních příjmů, dotací a darů.⁴

„Do roku 1990 bylo kluby vydáno asi 60 různých titulů fanzinů a celkový počet vydaných čísel přesáhl 400. Z nejzajímavějších jmenujme: Ikarie XB (SFK ADA Praha), Leonardo (KPVF Ostrava), Labyrint (KPVF Opava), AF 167 (SFK AF 167 Brno), Poutník (Klub Julese Vernea Praha), Laser (SFK Čelákovice, později SFK Plzeň), Slan (SFK Slaný), Makropulos (SFK Šumperk), R.U.R (SFK RUR Praha) aj.“⁵

¹ RAMPAS, Z. *Československé fanziny vážně i nevázně*. In Interkom 7/1991 [online]. Praha: Čs. fandom, 1991 [cit. 2008-06-11]. Dostupné z: <<http://www.scifi.cz/ik/1991/19910752.htm>>.

² Tamtéž [cit. 2008-06-11].

³ MACEK, J. *Fandom a text: Fandom – subkultura textu. Profesionální česká SF a F periodika před rokem 2000*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-856-5. Str. 59.

⁴ Stanovy Československého fandomu. In *Čs. fandom* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-05-26]. Dostupné z: <<http://www.fandom.cz/fandom/index.html>>.

⁵ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 470.

2.2 Profesionální časopisy

Časopisy s fantastickou tematikou svou dráhu začínaly jako **pulповé magazíny**. Ty hrály důležitou roli ve vývoji žánrů, tudíž je o nich pojednáno v kapitolách o jejich historii.

Velice stručně lze však připomenout, že **prvním specializovaným SF** měsíčníkem vycházejícím od roku **1926** v USA byl **Amazing Stories**, jehož dopisová rubrika přispěla významnou měrou ke **vzniku fandomu**. Jeho redaktorem byl do roku 1929 **Hugo Gernsback**, který po odchodu z Amazingu založil další časopisy, později sloučené pod názvem **Wonder Stories** (v letech 1930 až 1936 vyšlo 66 čísel). V oblasti fantasy jsou v této době nejvýznamnější časopisy **Weird Tales** (1923 – 53), domovský časopis H. P. Lovecrafta, který od roku 1931 otiskoval příběhy o Conanovi Roberta E. Howarda, a tudíž se o něm často hovoří jako o zakladateli subžánru meč a magie. Dalším byl **Unknown** (1939 – 43) **Johna W. Campbella**. Tento redaktor převzal v roce 1937 časopis **Astounding Stories of Super Science**, vycházející od roku 1930 pod vedením Harryho Batese, a v roce 1960 ho přejmenoval na **Analog**. Ten se na stáncích objevuje dodnes a zaměřuje se především na publikování hard SF.¹

Ve čtyřicátých letech pak v USA vznikají **The Magazine of Fantasy & Science Fiction**, jehož **českou mutaci** znají i naši fanoušci (1992 – 1998 a 2006 až dosud), a **Galaxy Science Fiction**, který otiskoval spíše humornou a satirickou fantastiku. Ve Velké Británii se v roce 1946 objevuje časopis **New Worlds**, od roku 1964 vedený **Michaelem Moorcockem** a spojovaný s hnutím Nové vlny.² V letech 1950 až 1966 zde byl vydáván také **Science fantasy**, který byl zaměřený především na fantasy povídky předních britských autorů a jako první představil Terryho Pratcheta.³

Koncem sedmdesátých let vzniká v USA **Isaac Asimov's SF Magazine** – jeden z neprestížnějších sci-fi periodik orientující se především na styl a myšlenku. Vychází dodnes. V Anglii se na pultech dosud objevuje **Interzone** (vznikl v roce 1982), jehož jediným redaktorem a vydavatelem je od roku 1988 **David Pringle**.⁴

¹ Tamtéž, str. 423 – 424.

² Tamtéž, str. 422 – 423.

³ *FANTASY: Encyklopedie fantastických světů*. Editor PRINGLE, D. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3. Str.263.

⁴ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 424 – 425.

2.2.1 Historie českých fantastických časopisů

Až do roku 1989 u nás neexistoval opravdový magazín s fantastickou tematikou. Lze hovořit pouze o obecně zaměřených časopisech, které tiskly hodně sci-fi povídek. Byly jimi například *Mladý technik*, *ABC*, *Světová literatura* či *Zápisník*.¹

V roce **1989** pak vznikly dva časopisy. Prvním z nich byl **Svět fantastiky**, který obsahoval domácí i zahraniční povídky a publicistiku (články, rozhovory, recenze). Po třech číslech však zanikl (v roce 1990). Sestavoval ho **Vlastimír Talaš** (bývalý redaktor *Zápisníku*). Druhým byl **Svět, fakta, fantazie Ondřeje Neffa** a výtvarníka **Teodora Rotrekla**. Jeho náplň tvořily pouze české povídky a články o vědě a fandomu. Kvůli nezájmu vydavatele (nakladatelství Panorma) však vyšlo pouze jedno jediné číslo.²

Tento trend hned následujícího roku změnilo tolik očekávané vydání časopisu **Ikarie** – prvního skutečného profesionálního SF periodika. První číslo vyšlo v **červnu 1990** – a vychází dosud. *Ikarie* svým jménem a částečně i strukturou a redakcí navázala na fanzin nazvaný **Ikarie XB** vydávaný v letech 1986 – 89 sci-fi klubem ADA v Praze.³

Z fanzinového předchůdce vycházel i další časopis, který světlo světa spatřil ke konci stejného roku. Byl jím brněnský **AF 167** sestavovaný **Jindřichem Smékalem**. Na rozdíl od *Ikarie* však za ním nestál silný vydavatel a nedokázala se kolem něho zformovat dostatečně výkonná redakce, a tak v letech 1991 – 92 vyšla pouze tři čísla.⁴

Podobně na tom byl i fanzin Klubu Julese Verna **Poutník**. Jeho první profesionální číslo vyšlo v roce 1991. Z ekonomických důvodů však přešel na knižní formát a stal se spíše jakousi antologií. Objevovaly se zde především Howardovy povídky o Conanovi a dobrodružná sci-fi Zlatého věku.⁵

Další časopis, který neměl dlouhého trvání, byl almanach **Jiné světy** vydavatelství Winston Smith. Vycházel v letech 1992 – 93.⁶

Čeští fanoušci se dosud mohou těšit z mutace časopisu **The Magazine of Fantasy & Science Fiction**, která vycházela nejprve mezi roky **1992 a 1998** v nakladatelství Polaris. Magazín, jež redigovali Miroslav Kocián a Bohuslav Svoboda, měl dvouměsíční periodicitu a otiskoval výběr zahraničních povídek – toho nejlepšího z historie i

¹ Tamtéž, str. 425.

² Tamtéž, str. 426.

³ Tamtéž, str. 426.

⁴ Tamtéž, str. 427.

⁵ Tamtéž, str. 427.

⁶ MARVIN. Cesty k fantastickému časopisu. In *Interkom 11 – 12/2000* [online]. Praha: Čs. Fandom, 2000 [cit. 2008-06-12]. Dostupné z: <<http://www.scifi.cz/ik/2000/20001100.htm>>.

současnosti magazínu. Čeští autoři dostali prostor v publicistice.¹ Na konci roku 1998 však Polaris vydávání ztrátového časopisu zastavil (kvůli problémům s distribucí). K obnovení edice došlo až v roce **2006** díky nakladatelství **Triton** (spojené se zkrácením jména na Fantasy & Science Fiction). V únoru toho samého roku se objevilo první číslo (k současnému datu vyšlo zatím dvanáct čísel (pět v prvním roce, šest v r. 2007 a letos zatím jedno). Časopis, jehož šéfredaktorem je Martin Šust, má sto šedesát stran a stojí sto osmdesát pět korun.

V roce **1994** vznikl měsíčník **Nemesis**, který vycházel až do května 1997. Orientoval se především na fantasy a jeho publicistika byla více spjata s fandomem.

Ve stejném roce se z fanzinu na profesionální časopis přeměnil **Dech draka**.² Ten je zaměřený hlavně na hry na hrdiny a fantastiku. Samostatně však vycházel pouze do roku 2007, nyní je součástí zatím nejmladšího fantastického časopisu **Pevnost**.³

V roce **1997** vyšlo jediné číslo časopisu **Ramax**, které obsahovalo zahraniční povídky a převážně převzatou publicistiku.⁴ Měsíčník se objevil znovu v prosinci **roku 2000** se zaměřením na publicistiku – povídky zcela zmizely a na čtyřiašedesáti černobílých stranách (formátu A5, barevná obálka) se objevily „pouze“ teoretické články, recenze a novinky z filmového světa. I tentokrát však časopis nevydržel a po čtrnácti číslech zanikl.

V **současnosti** tedy u nás vychází velice málo časopisů věnujících se sci-fi, fantasy a hororu. Kromě Ikarie a Fantasy & Science Fiction je to už jen o mnoho mladší **Pevnost (od roku 2002)**. Jejím vydavatelem je Pražská vydavatelská společnost a **šéfredaktorem Tomáš Němec**. Kromě měsíčníku existuje také **Edice Pevnost**, ve které je přílohou časopisu česká kniha s fantastickou tematikou (Pevnost Plus). **Pevnost Speciál** je pak přibližně dvakrát do roka vycházející tiskovina s **monotematickým** zaměřením (v květnu 2008 vychází na téma draci – Magazín o dracích, drakobijcích a dračích jezdcích), ve které kromě článků a informací nechybí třeba ani plakáty.

¹ NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3. Str. 427.

² MARVIN. *Cesty k fantastickému časopisu*. In Interkom 11 – 12/2000 [online]. Praha: Čs. Fandom, 2000 [cit. 2008-06-12]. Dostupné z: <<http://www.scifi.cz/ik/2000/20001100.htm>>.

³ Do kategorie fantastických časopisů by se dal s trochou nadsázky zařadit také magazín **Legendy**. Ten se však zabývá pouze herní tematikou. Přesto (nebo právě proto) ho fanoušci Dechu draka nesporně znají.

⁴ MARVIN. *Cesty k fantastickému časopisu*. In Interkom 11 – 12/2000 [online]. Praha: Čs. Fandom, 2000 [cit. 2008-06-12]. Dostupné z: <<http://www.scifi.cz/ik/2000/20001100.htm>>.

2.2.2 Časopis Pevnost

Pevnost je tedy mladším (a nejmáznějším) konkurentem Ikarie. Obálka prvního čísla (1/2002) ho prezentuje jako „měsíčník o fantasy, mystice a historii“. V jeho úvodníku vydavatel Martin Ladýř píše: „Chceme vytvořit magazín, který čtenářům podá základní orientaci v žánru, bude vycházet vstříc začínajícím autorům, dávat inspiraci hráčům a tvůrcům všech her deskových, karetních, počítačových či her na hrdiny. Přinášíme i spousty recenzí populárních filmů, seriálů, hudby, všech druhů her, reportáže ze zajímavých událostí. Snažíme se Vám být též dobrým rádcem při výběru literatury. Přinášíme Vám proto množství přehledů připravovaných i vyšlých knih a hodnotící žebříčky prodejnosti.

Na stránkách dále naleznete množství kvalitních a čtivých povídek a tématicky zabrousíme i k populárním komiksům. Chybět nebudou ani informace o internetových stránkách, které byste neměli opomenout navštívit při surfování na vlnách českého, ale i světového internetu. Přichystané pro Vás máme též zajímavé rozhovory se známými osobnostmi...“¹.

Množství témat, kterým se Pevnost věnuje, je opravdu široké. Kromě povídek a **Dechu draka** zde čtenáři naleznou celou řadu rubrik (ne všechny jsou pravidelné), jako jsou například: *Téma* (tomu je většinou věnován větší prostor a obálka), *Bulvár Alfa Ralfa* (tedy střípky z fantastické scény), *Literární novinky*, *Perly z moře fantastiky* (které podrobněji představí výjimečné dílo), *Knižní recenze a Knižní novinky*, *Profici radi*, *Listárna*, *Rozhovor*, *Deskové & karetní hry*, *Edice Pevnost*, *Kino & DVD*, *Anime*, *Televizní seriály*, *Filmové novinky*, *Reportáž*, *LARP*, *Fantastická historie*, *Magie*, *Interaktivní světy* (tedy příběh, na jehož vývoji se svým hlasováním podílejí čtenáři) a nechybí ani křížovka.

Celkové zaměření časopisu je orientováno spíše na **fantasy**² a **publicistiku**. Součástí časopisu je (jak bylo řečeno již výše) také dříve samostatný časopis **Dech draka**, tedy „časopis pro ctitele fantasy a her na hrdiny“. Vychází na zhruba sedmnácti černobílých stranách vsíťých doprostřed časopisu a zaujímá tak přibližně jednu šestinu Pevnosti. O něco větší prostor je věnován (většinou ilustrovaným) povídkám – přibližně něco kolem třiceti stran, tedy necelá jedna třetina celého časopisu - a z drtivé většiny se

¹ LADÝŘ, M. Slovo vydavatele. In *Pevnost 1/2002*. Praha: Jastog.cz, 2002. Vychází měsíčně. ISSN 1213-8215. Str. 3.

² Jak tomu napovídá i podtitulek na obálce: během třetího a čtvrtého ročníku (2004 a 2005) hlásal, že Pevnost je „měsíčník o fantastice, hrách a historii“, od pátého (2006) už přidává i ostatní fantastické žánry a časopis se stává „měsíčníkem o fantasy, sci-fi a hororu“, přičemž fantasy je však stále na prvním místě.

jedná o díla **českých autorů**. Převažující orientaci na publicistickou část nasvědčuje také vzhled obálky – objevují se na ní výhradně fotografie z filmů či popř. her.

Redakce Pevnosti (sídlicí v Křižíkově ulici 35 v Praze) má v současnosti (červen 2008) deset členů. Kromě šéfredaktora Tomáše Němce, jsou to: David Bimka, Ďuro Červenák, Martin Fajkus, Martin Kučera, Petra Neomilnerová, Jiří Popiolek, Daniel Storch, Martin Šust a Karel Wolf. Už od počátku své existence má časopis své internetové stránky dostupné na adrese www.pevnost.cz.

Rozsah i cena časopisu se v jednotlivých ročnících pozměňovaly. Počet stran během prvních ročníků stoupal ze 68, 84 a 100 stran až na 116, aby se pak v roce 2005 snížil a ustanovil na současných 108 (počítáno včetně obálky). Také cena se z původních 59 korun snížila na současných 55.¹

Pevnost získala v letech 2004, 2005, 2006 a 2007 ocenění **nejlepší časopis roku**, který uděluje Akademie science fiction, fantasy a hororu².

¹ Zde lze provést **kvantitativní!** Srovnání obou fantastických časopisů – a sice poměrem **rozsah – cena**. Zatímco Pevnost nabízí svých 104 (bez obálky) stran za 55 Kč, Ikarie za 64 stran požaduje 49 korun. Propůjčeno kalkulačce si Ikarie jednu svou stránku cení 77 halířů, zatímco Pevnost „jen“ 53. Pro čtenáře však pravděpodobně bude mnohem důležitější náplň a obsah těchto stran, což je však již úplně jiná otázka.

² Akademie je nezávislé sdružení odborníků na fantastický žánr, které se věnuje zkoumání a především hodnocení fantastických děl vydaných na českém a slovenském trhu. Viz URL: <http://www.asffh.org/cs/default.aspx>.

3 Struktura časopisu Ikarie

Ikarie je jediný časopis věnující se výhradně fantastické tematice, který přežil nástrahy nelítostného tržního mechanismu i přespříliš optimistického nadšení devadesátých let a vychází dosud. Letošním rokem (2008) tak provází jeho čtenáře již **devatenáctý ročník...**

3.1 Základní informace a počátky časopisu

Ikarie je pravidelně (s **měsíční periodicitou**) vycházející **časopis věnující se žánrům science fiction, fantasy a hororu**. V prvních letech vydávání se na obálce objevovalo označení „pouze“ měsíčník science fiction, ke druhému zmiňovanému žánru se Ikarie „přihlásila“ v roce 2002 a následující rok už obálka hlásala, že se jedná o **měsíčník science fiction, fantasy a hororu**. Od poslední grafické úpravy v roce 2005 zůstal jen „prostý“ název Ikarie. Převažujícím žánrem zde už od počátku byla právě science fiction, což v podstatě platí dodnes.

Vydává ho **Mladá fronta, a. s.**, která se kromě celé řady časopisů zaměřuje také na knihy. Ikarie je jediným jejím časopisem z počátku devadesátých let, který vychází dodnes.

První ročník spatřil světlo (svobodného?) světa téměř ihned po převratu – první číslo nového profesionálního časopisu vychází v **červnu 1990**.¹ Byla do něho převzata velká část materiálu z již nerealizovaného vydání jeho **fanzinového předchůdce – Ikarie XB**, který vycházel při sci-fi klubu ADA. Ten kromě podkladů dodal svému profesionálnímu nástupci také členy redakce. **Šéfredaktorem** byl **Ondřej Neff** (který se zasloužil o přijetí pod hlavičku Mladé fronty), jeho zástupcem a vedoucím rubriky zahraničních povídek **Jaroslav Olša, jr.** V zaniklém fanzinu působili také **Pavel Kosatík**, který měl na starosti české a slovenské povídky, a **Ivan Adamovič** (redaktor publicistiky a teorie). Fandomovým děním (a drby) se zabývala **Eva Hauserová**, která přišla z redakce časopisu ABC. V průběhu prvního ročníku odešel Pavel Kosatík a po něm i Jaroslav Olša. Českou SF převzala Eva Hauserová, zahraniční pak Ivan Adamovič. V červnu 1990 nastoupil do redakce **Vlado Ríša**, jehož úkolem nového zástupce šéfredaktora bylo zajišťovat odbyt časopisu. Později byl autorem grafického zpracování a ještě později šéfredaktorem – Ondřej Neff, který nastoupil na plný úvazek do deníku MF Dnes, se stal

¹ Připraveno bylo už v lednu, vyjít mělo v dubnu, ale kvůli potížím s tiskárnou se jeho vydání o dva měsíce protáhlo.

„pouze“ odborným poradcem. V roce 1992 odchází Eva Hauserová (do nakladatelství Harlequin) a na její místo přichází **Jaroslav Jiran**. Na post tajemnice redakce nastupuje **Alena Bytomská**.¹

Mezi dalšími lidmi, kteří mají svůj (nemalý) podíl na existenci Ikarie, ve svém vzpomínkovém článku *Jak jsme začínali* Ivan Adamovič jmenuje: grafiky Jiřího Buška (který dal Ikarii na počátku její tvář), Filipa Bezděka a Stanislavu Jelínkovou, počítačového experta Jiřího Dostála, ilustrátora Martina Zhoufa (považovaného za kmenového výtvarníka), Petra Bauera a další, výrobního náměstka a grafika obálky Jiřího Vaňka, písařku Radmilu Paulovou, překladatele Petra Kotrleho, Lindu Bartoškovou, Jana Filipského a další, autora Fantastické vědy Jaroslava Petra a filmové recenzenty Stanislava Čermáka a Pavla Beneše. Tento výčet však není (a ani nemůže být) samozřejmě kompletní...²

S vydáním prvního čísla se pojí (úsměvná) vzpomínka členů redakce na jejich zkušenosti s „kamelotováním“. Milí redaktoři nelenili a převlečení za „žluté ufony s tykadélky“ (kostýmy vyrobila Eva Hauserová) vyrazili do pražských ulic prodávat své „dítka“. „Každý z nás měl jinou metodu, jak přilákat kupující. Kdosi mi říkal, že mu pomohlo skandování jména šéfredaktora, Olša měl úspěch s výkřiky Sex z létajících talířů!, já nejvíce prodal se sloganem 64 stran napínavého čtení!“³ Méně úsměvů už však budí velikost nákladu tohoto čísla – v příliš optimistickém nadšení ho bylo vytištěno „téměř dvakrát tolik, než jaký byl náklad čísel následujících“⁴ (tedy něco okolo čtyřiceti tisíc kusů) a zatížil tak následný finanční rozpočet časopisu velkým dluhem.

Také druhé číslo bylo specifické. Jako první v tehdejším Československu se mohlo pochlubit tím, že bylo k tisku připraveno výhradně **elektronickou cestou** s pomocí programů MS-Word, Ventura Publisher 2.0, Postskript a Linotronic 300.⁵

Redakce Ikarie od svého vzniku sídlila v budově Mladé fronty v Radlické ulici 61 v Praze 5, odkud se s ní v roce 2003 přestěhovala na Prahu 4 (Mezi Vodami 1952/9). Současný náklad časopisu je zhruba 25 až 30 tisíc výtisků.⁶

¹ ADAMOVIČ, I. Jak jsme začínali. In *Ikarie 8/1994*. Praha: Mladá fronta, 1994. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 48.

² Tamtéž, str. 64.

³ Tamtéž, str. 64.

⁴ Tamtéž, str. 64.

⁵ Viz zmínka v tiráži prvních čísel Ikarie.

⁶ Podle údajů poskytnutých šéfredaktorem Vladem Ríšou.

3.2 Koncepce časopisu

V průběhu devatenácti let existence časopisu samozřejmě docházelo k velkým i malým změnám – měnila se nejen grafika a layout¹, tedy forma, ale také obsah. Některé rubriky pro nezájem čtenářů zanikly, jiné zase naopak pod tlakem různých okolností vznikly. A v neposlední řadě kolísal také jim poskytnutý prostor.

Jeho **základní struktura** však zůstala po celou dobu vycházení **téměř stejná**. Na první straně je umístěn obsah a tiráž. Následuje *Rozlet* (tedy úvodník) a *Hvězdný tamtam*. Ten (kvůli nedostatečnému množství čtenářské odezvy) velice záhy vystřídala *Galaktická kavárna Hana Sola*.

Vlastní obsah magazínu se pak skládá ze dvou základních částí – **literární a publicistické**. V té první, která zabírá většinu (dvě třetiny a více) časopisu jsou otiskovány **povídky** – nejprve zahraniční a poté české (popřípadě slovenské). Publicistická část je rozdělená do několika **rubrik**, z nichž některé trvají od prvního ročníku doposud (*Vivisektor*, *Fandománie*, *Filmfaroniáda*), jiné po několika číslech či ročnících zanikají (*Slovník českých SF autorů*, *Knihomorna*, *Comicsová abeceda*, *Sci-fi ilustrace ve světě* atd.) a další se zase objevují značně nepravidelně (*Comics*, *Digitální aréna*).

Ikárie má (a vždy měla) **barevnou obálku**, jejíž prostor byl od druhé do čtvrté strany využíván kromě reklamy také jako doprovod některých rubrik (sci-fi ilustrace ve světě, Kapesní průvodce comicsem) či k otištění fantastických ilustrací a později také fotografií z fandomového dění.

Pro vnitřek časopisu je použit novinový papír s černobílým tiskem, později (od konce roku 2001) zpestřený modrou barvou. To však neplatí absolutně. Výjimka byla v ročnících čtrnáct (2003) až sedmnáct (2006), kdy část publicistiky byla tištěna barevně na křídovém papíře – nejprve šestnáct stran, od roku 2005 dokonce celá polovina (32). V tomto období došlo také k porušení až doposud pevného pořadí rubrik – povídková část na novinovém papíře byla všita doprostřed listu.

Časopis má po celou dobu své existence stabilní počet **stran – 64**.

3.3 Úvodní strany

První dvě stránky jsou tedy, jak už bylo řečeno výše, věnovány obsahu, tiráži a úvodníku.

¹ Kreslený návrh pro zalomení a celkový vzhled tiskoviny.

3.3.1 Obsah a tiráž

První strana je vertikálně rozdělena na dvě části. V levé, zabírající zhruba jednu třetinu, byl až do roku 2001 o devadesát stupňů otočený nápis Ikarie a pod ním *tiráž*. Ten od třináctého ročníku mizí a tiráž zabírá celý tento prostor. Výjimku tvoří pouze čísla od října 2005 do července 2006, kdy časopis doznal významných grafických změn (spojených se zavedením barevných stran), kdy tiráž z první strany mizí úplně a nahrazuje ji vpravo umístěný Rozlet s fotografií autora.

Obsah pak zaplňuje zbytek strany. Je rozdělen do rubrik, jejichž názvy jsou zvýrazněny šedým pozadím či (později) barvou (v provedení na novinovém papíře modrou) a upozorňuje **na každý** článek (uveden autor a název) či recenzi. I zde existuje výjimka. V rámci zásadní grafické změny v šestnáctém ročníku (čísla 1/2005 až 9/2005) přestává mít svou „klasickou“ podobu a nahrazuje ji kombinace deseti černých, modrých a bílých obdélníků, z nichž každý obsahuje pouze jedno číslo stránky a k němu příslušný obsah. Názvy rubrik zůstávají, zdaleka tu však nejsou vypsány všechny. Barevné strany byly číslovány římskými číslicemi.

3.3.2 Rozlet a Kavárna Hana Sola

„Úvodník (v Ikarii nazývaný „Rozlet“) se nacházel na straně 2. V prvních třech ročnících, kdy byla tato strana rozdělena horizontálně na dvě části, zabíral úvodník její horní polovinu, zatímco v dolní polovině byl nejprve Hvězdný tamtam a později Galaktická kavárna Hana Sola. Od roku 1993 je druhá strana rozdělena vertikálně a Rozlet se nachází v její levé polovině (a Galaktická kavárna Hana Sola je v pravé části).“¹

Rozlet píše většinou šéfredaktor (to platí hlavně v posledních ročnících), ale není to pravidlem, občas přispějí i členové redakce a zabývá se buď samotnou Ikaríí (ať už obecně či konkrétně – časopisy a jejich postavení, změny, vzpomínání na začátky apod.) nebo děním ve sci-fi světě (fandom, lidé, čtenáři, atd.) či úvahami a přáními autora.

Kavárna Hana Sola s podtitulem *Společenská rubrika fandomu* je jakýmsi informátorem o dění ve fandomu a sci-fi světě vůbec – nalezneme zde stručné informace o osobnostech fantastiky (úmrť, svatba, nová kniha, cena) a conech, vyhlášení či výsledky literárních soutěží a cen apod. *Hvězdný tamtam* byl koncipován spíše jako listárna, otiskoval dopisy čtenářů a pokoušel se tak navázat na tradici amerických pulpových

¹ POHL, M. *Časopis Ikarie v letech 1990 – 1994 se zvláštním zřetelem na literární kritiku*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií, 2006. 64 s. Vedoucí bakalářská práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc. Str. 16.

časopisů (čtenářská rubrika Gernsbackova časopisu *Amazing* dala podnět ke vzniku fandomové subkultury). Protože však byl závislý na čtenářských příspěvcích, neměl dlouhého trvání. Nepravidelně se objevoval pouze do roku 1993, pak až na malé výjimky (1/1998, 2/1998) už vůbec ne.

3.4 Literární část

Literární část zabírá většinu časopisu. V prvních letech jeho trvání to byly více než dvě třetiny – přibližně necelých padesát stran. Zhruba pro roce 2000 se pak tento rozsah o něco málo zmenšil a rozložení jednotlivých částí se ustálilo na „třetinovém systému“ – **jedna** je věnována rubrice *Světové SF*, **jedna** *České SF* a **jedna** *publicistice*.

Světová SF je vždy uváděna jako první a od povídek v nich obsažených se odvíjí obsah *České SF*. Podle charakteru a povahy zahraničních povídek jsou vybírány ty české – je třeba zohlednit délku (nelze např. otisknout „pouze“ dvě dlouhé povídky) či námět (redaktoři se snaží o co nejširší spektrum – každý čtenář má rád něco jiného).¹

Tuto rubriku má v současné době na starosti **Martin Šust**. Čtenáři se zde mohou setkat s dílem ať už renomovaných, či českým čtenářům zatím neznámých autorů (a nejen anglosaských) či povídkami oceněnými různými cenami. Honoráře jsou závislé na uzavřené smlouvě, **překladaelé** jsou oceňováni cca sto třiceti korunami za normostranu.

Českou SF řídí (spolu s větší částí publicistiky) zástupce šéfredaktora **Jaroslav Jiran**. Povídky do této rubriky zajišťuje z větší části **soutěž Ikaros**. Avšak i před jejím vznikem se v této rubrice objevovaly i práce zcela neznámých autorů. Ikarie tak plnila jedno ze svých proklamovaných poslání – dát prostor začínajícím (a mnohdy talentovaným) spisovatelům a poskytnout jim tak jedinečnou příležitost nastartovat dráhu jejich spisovatelské kariéry. Honoráře se zde pohybují kolem sto korun za normostranu.

Počet otiskovaných povídek se pohybuje nejčastěji mezi třemi a šesti příběhy (v závislosti na jejich délce). Většina z nich je už od počátku existence magazínu doplněna původními černobílými ilustracemi, které na objednávku redakce vyhotovuje okruh ilustrátorů soustředěný kolem časopisu. Kromě ilustrací některé povídky doplňuje i stručný medailonek autora (umístěný na konci povídky) – hlavně pokud je českému čtenáři méně známý. Tyto medailonky byly častější v začátcích časopisu. V některých ročnících (zejména v devadesátých letech) se pak lze setkat se zvýrazněním prvních vět či krátkým

¹ Dle informací poskytnutých šéfredaktorem Vladem Říšou.

shrnutím obsahu povídky na jejím začátku. Kromě plného jména autora a názvu příběhu uváděla Ikarie vždy i její originální titul (v závorce).

V prvních ročnících se občas objevily povídky (či novely) otiskované na pokračování. Jedná se však jen o malé procento případů. Častější byla praxe vkládání publicistických článků (většinou jedno až dvoustranných) mezi jednotlivé povídky. Ty pak tímto způsobem tyto texty umisťovaly do kontextu určité (zahraniční – např. italské, apod.) fantastiky či podávaly informace o autorovi (zpravidla formou rozhovoru).

V začátcích své existence se Ikarie hlásila pouze ke sci-fi. To se v průběhu let částečně změnilo a nyní se na jejích stránkách lze setkat jak s fantasy, tak i s hororovou tematikou. Přesto tyto dva žánry zaujímají o poznání méně prostoru než samotná science fiction. Hlavní příčinu této situace lze spatřovat ve všeobecně menším počtu takovýchto kvalitních příběhů (zejména hororových). Mezi dalšími je pak vkus samotného redaktora, který má výběr povídek a článků na starosti, a existence konkurenčního magazínu Pevnost, který se orientuje právě spíše na fantasy. Každý časopis tak má své „vlastní“ čtenáře, kterým poskytuje hlavně to, co od něho žádají.

S tím částečně souvisí i označení obou literárních rubrik – *Světová SF* a *Česká SF*, konkrétněji **zkratka SF**. Ta zde v tomto případě neznamena „pouze“ science fiction, ale je použita ve významu méně známého a používaného termínu **speculative fiction**, který všeobecně označuje i ostatní žánry fantastiky (*spekulative* lze z angličtiny přeložit jako spekulativní, zkoumavý; tedy spekulativní literatura). Tento termín byl navrhnout Robertem Heinleinem poté, co americká sci-fi postavila do středu svého zájmu člověka a lidskou společnost vůbec a přiklonila se tak k wellsovské větvi science fiction. Na jeho popud se pak začala používat zkratka SF, která může označovat oba dva termíny.

3.5 Publicistická část

Publicistické části je sice v Ikarii věnováno méně prostoru než povídkové tvorbě, avšak tvoří její důležitou a neodmyslitelnou součást. Jak píše Vlado Ríša v *Rozletu* v jubilejním stém čísle: „... **publicistika**, kterou mimochodem Ondřej [Neff] zpočátku odsouval ne někam na druhou kolej, ale až někam na pátou, se stala další nosnou páteří časopisu.“¹ V prvních ročnících jí bylo věnováno méně než jedna třetina z celkového počtu

¹ RÍŠA, V. Ikarie stokrát jinak? In *Ikarie 11/1998*. Praha: Mladá fronta, 1998. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 2.

stran, s postupem let se však její podíl rozrostl a ustálil se zhruba na dvaceti stranách. Tvoří ji jednotlivé rubriky.

V současnosti má její větší část (vivisektor, filmfaroniádu) na starosti **Jaroslav Jiran**, zbytek pak šéfredaktor **Vlado Ríša**. Ti většinou „pouze“ dávají jednotlivé rubriky dohromady – autory příspěvků je široký okruh **externích přispěvatelů**.

3.5.1 Publicistika

Rubrika s tímto názvem se objevuje již od prvního ročníku (zprvu však ne v každém čísle). Jsou do ní řazeny **teoretické články** o fantastice, **reportáže** z conů a dalšího fandomového dění, čtenářské **ankety a soupisy** fantastických knih, **životopisy** a **rozhovory** se známými osobnostmi či **pravidelné seriály**, jako byla například *Duhová tvář moderní mytologie* Františky Vrbenské vycházející mezi patnáctým a šestnáctým ročníkem.

V rámci *Publicistiky* se občas vyčlenila nějaká podrubrika. Bylo jí například *Interview*, které přinášelo rozhovory se zajímavými lidmi z oblasti fantastiky (spisovateli, členy fandomu, filmovými tvůrci, vítězi literární soutěže Ikaros a dalšími).

Nedlouhý život (pouze dva díly – v červencovém a prosincovém čísle roku 1997) měl *Hibernátor*. Redakce se v něm chtěla ohlížet do minulosti a informovat své čtenáře o existenci výjimečných knih, které by možná stály za jejich pozornost. Jednalo se o autory mimo anglosaskou oblast, protože ti jsou (podle úvodníku k rubrice) dvojnásob a často neprávem znevýhodněni.

3.5.2 Slovník českých SF autorů

Rubrika připravovaná Ivanem Adamovičem vycházela pravidelně po dobu pěti let (v číslech 1/1990 až 5/1994) a seznamovala čtenáře s abecedně řazenými sci-fi spisovateli (popřípadě těmi, kdo se jí zabývali alespoň částečně). Adamovičova snaha vycházela z toho, že v našem kulturním prostředí chyběl příslušný slovník či encyklopedie.¹

„Každé heslo se soustředilo především na dílo daného spisovatele, ale nechybělo ani stručné shrnutí jeho života. Hesla významnějších autorů byla doplněna výběrovou sekundární bibliografií. V prvním ročníku a v první polovině ročníku druhého (do č.

¹ V roce 1995 pak v nakladatelství R3 Adamovič vydává Slovník české literární fantastiky a science fiction.

5/1991) byla součástí Slovníku českých SF autorů také ukázka z díla některého probíraného spisovatele.“¹

3.5.3 Nová jména v SF

V lednovém čísle sedmého ročníku (1996) se objevuje nová rubrika Ivana Adamoviče: „V této nové rubrice budeme poskytovat základní údaje o díle současných anglo-amerických autorů SF a fantasy. Autory pro tuto rubriku jsem vybíral za prvé podle jejich významu, podle toho, zda bylo některé z jejich děl přeloženo do češtiny, a zejména podle toho, zda neměli vlastní heslo v Encyklopedii SF.“²

Abecedně řazená hesla se na stránkách *Ikarie* objevovala až do ledna následujícího roku. Jedna strana, která jim byla poskytnuta (v rámci rubriky *Publicistika*), obsahovala zpravidla čtyři až pět jmen. Společně se jménem uváděl Adamovič také rok autorova narození a jeho státní příslušnost.

Ve čísle 4/1997 se však objevuje znovu: „Jelikož se (...) mezi autory překládanými do češtiny objevují opět „nová jména“, nepokrytá ani Encyklopedií SF ani naším seriálem, budeme občas na tuto rubriku navazovat.“³ *Nová jména v SF & F* však vychází už jen občas a její hesla nejsou řazena podle abecedy.

3.5.4 Bibliografie SF a fantastiky v češtině a slovenštině

Kromě soupisu sci-fi autorů se ve třetím čísle *Ikarie* objevila rubrika mapující fantastickou literaturu. Sestavoval ji Jiří Černý, který v jejím úvodu píše: „Bibliografie obsahuje základní údaje o knihách vydaných v Československu, případně známé údaje o českých a slovenských knihách vydaných v zahraničí. Zachycena jsou díla vydaná od roku 1945. Bibliografie uvádí knihy náležící do SF, fantastické literatury, utopie a příbuzných žánrů, dále také díla hraniční, obsahující jen prvky fantastiky. (...) Knihy jsou řazeny podle roku vydání (uvedeného v knize), v rámci jednotlivých let pak abecedně podle autorů, případně titulů.“⁴

¹ POHL, M. *Časopis Ikarie v letech 1990 – 1994 se zvláštním zřetelem na literární kritiku*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií, 2006. 64 s. Vedoucí bakalářská práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc. Str. 34.

² ADAMOVIČ, I. Nová jména v SF. In *Ikarie 1/1996*. Praha: Mladá fronta, 1996. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 54.

³ ADAMOVIČ, I. Nová jména v SF & F. In *Ikarie 4/1997*. Praha: Mladá fronta, 1997. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 51.

⁴ ČERNÝ, J. Bibliografie. In *Ikarie 3/1990*. Praha: Mladá fronta, 1990. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 61.

Její vydávání skončilo posledním číslem druhého ročníku rokem 1961 s vysvětlením redakce, že otištění kompletní bibliografie by trvalo příliš dlouho.

3.5.5 Malý slovník sci-fi terminologie

Rubrika s tímto názvem vyšla v pěti číslech druhého ročníku Ikarie (zprvu byla součástí Fandománie). Její náplň činily převážně výrazy angloamerických fanoušků při vzájemné komunikaci v rámci fandomu a jeho fanzinů. Tato hesla byla převzata z fanzinu SFK Villodius (5/1986) a zaktualizovaná Ivanem Adamovičem a Ladislavem Kejvalem.¹

3.5.6 Okno do světa

V prvních dvou ročnících vycházelo nepravidelné *Okno do světa*, které mělo za úkol přiblížit čtenářům zahraniční fantastiku. Pojednávalo buď o nějakém zahraničním sci-fi časopise či přímo o situaci v dané zemi (v tomto případě bylo většinou zařazeno do literární části a následovala po něm povídka autora ze země, o které pojednávalo). Tuto metodu používala redakce i v některých dalších ročnících (většinou však formou rozhovoru s autorem otištěné povídky), avšak takovýto příspěvek už byl řazen pod rubriku Publicistika.

3.5.7 Comics

V časopise nechyběl ani *comics*. Byť bylo velice obtížné sehnat vhodné dílo, redakce se o to pilně pokoušela. Ve svém prvním ročníku otiskla několik minipříběhů (v každém čísle jeden), které zabíraly dvě až čtyři strany. Výjimkou byl pouze seriál *Bezhlavý* (4. a 5. číslo) – kresby a scénář Kája Saudek. Kromě něho se jednalo o comicsy Dana Růžičky a Vladimíra Hanuše.

Poté se comics objevil ještě několikrát, ale vždy na velice krátkou dobu. Byly to například dva díly ve druhém ročníku (2. strana obálky), čtyři strany zabírající *Noc lovců* podle scénáře Ivana Adamoviče a s kresbami Karla Zemana (v číslech 4/1993 a 5/1993) či dvoustranný *Zákon ticha* T. Staňka a F. Škody v čísle 8/1998.

Velký problém představoval novinový papír, na kterém byl časopis tištěný. Ten zmizel v roce 2003, kdy Ikarie přešla na šestnáct barevných stran. Od čísla 6/2003 do 9/2003 otiskla tři původní mikropovídky a poté uvedla převzatý seriál Jima Keefea *Flash*

¹ POHL, M. *Časopis Ikarie v letech 1990 – 1994 se zvláštním zřetelem na literární kritiku*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií, 2006. 64 s. Vedoucí bakalářská práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc. Str. 35.

Gordon (v překladu Jana Kantůrka). Ten na dvou až třech stranách vycházel až do září 2005 (od října došlo k zásadní změně přidáním dalších šestnácti barevných stran). Čtenáři Ikarie tak nebyli nejen svědky počátku Flashových dobrodružství, ale nedočkali se ani jejich konce...

3.5.8 Fandománie

Rubrika, která informuje čtenáře o **dění ve fandomu**, vychází už od prvních čísel, avšak nebyla (a není) zcela pravidelná. Zpočátku zabírala od jedné do tří stran a objevovaly se v ní především delší texty informující např. o historii fandomu, o samotné Ikarii, spisovatelích (včetně rozhovorů s nimi) či podrobné reportáže z conů. Zhruba od poloviny devadesátých let se v ní občas objevovaly minirozhovory s osobnostmi sci-fi světa nazvané „Tři otázky pro...“ (od r. 1994), či krátká charakteristika a obsah vycházejících fanzinů (roky 1995, 1996). Některé tyto články byly doplněné fotografiemi. Výjimečně byla spojená s rubrikou Hvězdný tamtam.

V těchto letech se na stránce věnované Fandomu objevoval také sloupek se soukromou inzercí, kde mohli čtenáři nabízet nebo poptávat různé knihy, časopisy a jiné věci spadající do oboru fantastiky.

V druhé polovině devadesátých let pak rubrika téměř zanikla (v osmém a devátém ročníku vyšla pouze v jednom čísle), aby se v tom následujícím – desátém (1999) – dočkala svého „znovuzrození“, když se jí ujímá tehdejší manažer Československého fandomu Václav Pravda: „Chtěli bychom na tomto místě obnovit skutečný servis pro zájemce o dění ve SF klubech. Zanikají staré kluby, vznikají nové, děje se spousta zajímavých akcí pro fanoušky SF všech podob, vycházejí fanziny a jiné publikační počiny. O tom všem by měla být tato stránka, chceme sblížit fany a příznivce, pomoci vznikajícím klubům a podpořit zajímavé akce.“¹

Rubrice je věnována jedna strana a dostává novou tvář, kterou má dodnes. Její základ tvoří **krátké texty** (tak jak tomu bylo již v předchozích ročnících) informující o conech, literárních soutěžích, SF klubech, workshopech apod. Ty jsou rozřazeny do několika oddílů nazvaných *Představujeme* (klub, soutěž, knihkupectví, osobnost), *Hvězdné strípky* (novinky, zajímavosti), *Pozvánka* (většinou na cony) a později také *Soutěže* (jejich vyhlášení, výsledky). Fandománie zdaleka není součástí každého čísla, pokud je to nutné, přenechává své místo jiným (potřebnějším) rubrikám.

¹ PRAVDA, V. Rekonstrukce. In *Ikarie 2/1999*. Praha: Mladá fronta, 1999. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 51.

3.5.9 Knihomorna

Na rubrice s názvem *Knihomorna aneb čeština na mučidlech* se svými příspěvky podíleli zejména čtenáři: „Naše zbrusu nová rubrika se zaměří na palčivý aktuální problém. Ceny knih rostou, ale kvalita překladů i redakční práce za hodnotou, vyjádřenou v korunách českých, často výrazně pokulhává. Předmětem našeho společného zájmu se tedy stanou hrubé gramatické chyby, komické překlepy, překladatelské perličky, stylistické úlety, jazykové patvary i nesmysly všeho druhu.“¹ Rubrika označená černým logem kata a připravovaná Jaroslavem Jiranem tedy měla upozorňovat, odhalovat a také pobavit. Objevovala se nepravidelně (díky své závislosti na aktivitě čtenářů) od sedmého ročníku (6/1996) do konce devadesátých let, kdy její frekvence postupně řídla, aby během roku 2000 zanikla úplně.

3.5.10 Věda a nevěda

Rubrika, která se objevila pouze v pěti číslech časopisu (tři v prvním ročníku a dvě ve druhém), se měla věnovat styčným plochám vědy a science fiction. Neseznamovala však čtenáře s vědeckými poznatky podloženými seriózním výzkumem, ale přinášela spíše možné hypotézy a operovala s dohady (viz titulek *Sex z létajících talířů* či *Znovu na Golgotu o ukřižování Ježíše Krista*). Jednalo se vždy o jeden příspěvek, který zabíral jednu až čtyři strany.

3.5.11 Fantastická věda

Nepřímým nástupce *Vědy a nevědy* se stala rubrika ***Fantastická věda***, která vyšla poprvé v čísle 8/1991 s podtitulem *Okénko zajímavých vědeckých problémů*. Z něho vyplývá i její zaměření – na problémy, objevy i zajímavosti, které přináší současná moderní věda. V počátcích jí byla věnována jedna až dvě strany a občas se v ní objevil delší (i celostránkový) článek a výjimečně i nějaký obrázek. Později se její prostor zmenšil na pravidelnou jednu stránku s několika (zpravidla třemi až čtyřmi) kratšími texty a bez ilustrací.

Do poloviny roku 1992 (šestého čísla) ji i s jejími texty připravoval Vlado Ríša, po něm ji převzal Jaroslav Petr, který se jí věnuje dodnes.

¹ JIRAN, J. *Knihomorna aneb čeština na mučidlech*. In *Ikarie 6/1996*. Praha: Mladá fronta, 1996. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 48.

Od prvního čísla šestého ročníku (1/1995) se na stránce věnované *Fantastické vědě* objevuje seriál **Ondřeje Neffa** *Zakázané technologie*. „... v každém ze sloupků Neff rozvíjí krátký, většinou ironicky laděný příběh, založený na fantastické, ale představitelné technologii, jež v blízké budoucnosti „bude objevena“, aby byl vzápětí učiněn pokus ji zakázat.“¹ Sám autor pak před prvním příspěvkem píše: „V každém čísle Ikarie tohoto ročníku se chci zamýšlet nad kontroverzními technologiemi budoucnosti.“² Tento počín mu však vydržel mnohem déle – *Zakázané technologie* vycházely pravidelně až do roku 2000.

V roce 2002 se namísto nich objevuje *Technika budoucnosti* **Konrada T. Lewandowskeho** (v překladu Pavla Weigela), která podobně jako Neffův seriál popouští uzdu fantazii a „prognózuje“ vývoj moderní techniky.

Číslem 3/2003 je pak vystřídána opět Neffovým sloupkem, tentokrát pod názvem *Dvorana zvrhlosti*. „Doba je charakterizována tím, co pokládá za zvrhlost, řekl významný belgický myslitel Maurice de Boulogne. V tomto seriálu budeme zkoumat posuny v oboru abnormality a v krajním případě zvrhlosti, jak k nim docházelo v průběhu 21. století. Čerpat budeme z dobových informačních zdrojů, tisku a televizního, později plastivizního vysílání. Nic není vymyšleno, vše je realita. A ta je z našeho pohledu odporná.“³ Neffovi fantastické představy o vývoji lidské společnosti se v Ikarii objevovaly až do konce patnáctého ročníku (2004).

3.5.12 Sci-fi ilustrace ve světě

Rubrika *Sci-fi ilustrace ve světě* se poprvé objevila v čísle 9/1992. Jejím autorem byl kreslíř **Martin Zhouf**, který v ní čtenáře postupně seznamoval s obrazovými publikacemi ve své knihovně. V drtivé většině se jednalo o knihy anglického nakladatelství Paper Tiger, distribuované k nám firmou Makros.

Zhouf tak s jejich pomocí na prostoru jedné strany (většinou situované na konec časopisu) přiblížil život a dílo významných malířů, kreslířů a ilustrátorů působících ve sféře fantastiky.

¹ MACEK, J. *Fandom a text: Fandom – subkultura textu. Profesionální česká SF a F periodika před rokem 2000*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-856-5. Str. 67.

² NEFF, O. *Zakázané technologie*. In *Ikarie 1/1995*. Praha: Mladá fronta, 1995. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 54.

³ NEFF, O. *Dvorana zvrhlosti*. In *Ikarie 3/1993*. Praha: Mladá fronta, 2003. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 48.

Tento text¹ byl doprovázen ukázkami z jejich tvorby, které (kromě příslušné strany (v černobílém provedení)) zaplňovaly také buď některou nebo všechny tři zbylé strany obálky. Zcela výjimečně byl autorem příspěvku jeden z redaktorů (ať už Jaroslav Jiran nebo Ivan Adamovič). Seriál se na stránkách Ikarie objevoval až do čísla 4/1996, kdy byl na čtyři roky přerušen.

Od třetího čísla jedenáctého ročníku (3/2000) se objevil znovu – avšak tentokrát v režii Ivana Adamoviče: „Vážení čtenáři, tímto zahajujeme obnovený seriál SF ilustrace ve světě, který budeme uveřejňovat ob číslo, střídavě se seriálem o comicsu. Tentokrát se zaměříme více na ilustrátory knižních obálek a časopisů a naše exkurze budou někdy zabíhat hlouběji do historie.“² Od roku 2001 ho však na stránkách Ikarie nalézáme velice nepravidelně (do roku 2003).

3.5.13 Comicsová abeceda

Po více než dva roky (od 1/1997 do 3/1999) vycházel (opět na poslední straně) seriál pojednávající o nejznámějších komikových hrdinech, světech a jejich autorech z pera Jiřího Pavlovského a Štěpána Kopřivy. Barevnému obrazovému doprovodu byl stejně jako v případě *Ilustrací* poskytnut prostor (většinou zadních) stran obálky.

Každý příspěvek pojednával o jednom konkrétním tématu začínajícím příslušným písmenem abecedy, přičemž každé bylo použito jen jednou a ke každému příslušel právě jeden příspěvek.

3.5.14 Kapesní průvodce comicsem

Když se vyčerpala písmena *Comicsové abecedy*, nahradil ji od čísla 4/1999 ***Kapesní průvodce comicsem*** Šimona Španihela. Nejprve vycházel pravidelně (opět na poslední straně časopisu a doplněn obrázkem na obálce), později se začal střídat s rubrikou *Sci-fi ilustrace ve světě* (viz výše) a během třináctého ročníku (2002) se vytratil úplně.

¹ Příspěvky Martina Zhoufa začínaly velice stereotypně: „Dnes bych vám rád představil knížku...“ (Ikarie 2/1993), „Dnes, v našem dalším pokračování, jsem si pro vás vybral...“ (3/1993), „Dnes bych vás chtěl seznámit s knihou...“ (4/1993), „Dnes jsem si pro vás vytáhl ze své knihovny...“ (5/1993), „Dnes mám pro vás připravenou knihu...“ (7/1993).

² ADAMOVIČ, I. Sci-fi ilustrace ve světě. In *Ikarie 3/2000*. Praha: Mladá fronta, 2000. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 64.

3.5.15 Hry

Během roku 1995 (od čísla pět) se v rámci publicistiky pravidelně začaly objevovat články o hrách – na hrdiny (RPG), karetních i stolních. Tím se v časopise zvětšil prostor věnovaný tematice fantasy – drtivá většina těchto her je na ní založená. Samostatná rubrika nazvaná **Hry** se poprvé objevila v čísle 7/1996 (i v obsahu). Zhruba dva roky (do 8/1998) se tak na stránkách Ikarie objevovaly texty, psané většinou Michalem Srbou, informující o jednotlivých typech her a jejich rozšířeních, popř. o akcích s nimi spojených.¹ Jedna hra znamenala jednu stránku a v jednotlivých číslech se většinou objevovaly dvě.

V rámci rubriky se pak počínaje šestým číslem devátého ročníku (6/1998) začal objevovat seriál Martina Zhoufa Sběratelské karty. Autor zde ve dvanácti pokračováních (vycházela až do 5/1999), pojednává o známých výtvarnicích – tentokrát však ve spojení se sběratelskými kartami. „Postupně se vám pokusím přiblížit některé kartičkové sety, které z mého hlediska mají nejen hodnotu sběratelskou, ale i poznávací a lehce naučnou v tom nejpříjemnějším slova smyslu.“²

3.5.16 Digitální aréna

V úvodním čísle pátého ročníku (1994) promlouvá šéfredaktor ke svým čtenářům: „... vítám vás při čtení nové rubriky, jež by vás měla informovat o počítačových hrách, které patří do našeho oboru, ať už jsou to hry SF nebo fantasy.“³ a startuje tak **Digitální arénu**, která existuje dodnes.

Rubrice byla vyhrazena jedna strana (později občas i dvě), na kterou se zprvu vešly dvě recenze, později už byla zpravidla věnovaná pouze jedné. Jejím příspěvatelem byl nejprve Jindřich Rohlík, který za krátké recenzní texty přidával informace o výrobci, roku vydání, potřebné konfiguraci a vlastním procentuálním hodnocení. V roce 1997 přebral jeho štafetu Petr Maur, který své články končil údaji o výrobě, distribuci, hardware a software. Ke konci roku 1999 se pak rubriky ujal šéfredaktor Ikarie Vlado Ríša. Poslední změna proběhla koncem roku 2005, kdy příspěvky začal psát Martin Štěpánek.

Už od počátku existence *Digitální arény* jsou její texty doplněny ilustračními fotografiemi (obrázky). V posledním čísle šestého ročníku (12/1995) se poprvé objevuje

¹ MACEK, J. *Fandom a text: Fandom – subkultura textu. Profesionální česká SF a F periodika před rokem 2000*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-856-5. Str. 67 – 68.

² ZHOUF, M. Sběratelské karty. In *Ikarie 6/1998*. Praha: Mladá fronta, 1998. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 56.

³ RÍŠA, V. Digitální aréna. In *Ikarie 1/1994*. Praha: Mladá fronta, 1994. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 54.

Soutěž o hru, která se stala pevnou součástí rubriky. Čtenáři odpovídají na tři až pět otázek týkajících se recenzované hry. Vylosovaný čtenář (který samozřejmě odpověděl správně) pak vyhrává právě tuto hru. V současné době se rubrika objevuje pouze občas.

3.5.17 Filmfaroniáda pro filmfany

Rubrika o filmech se v Ikarii objevila poprvé už ve druhém čísle. Pravidelně však vychází od čísla šest (dodnes). V současnosti ji vede Jaroslav Jiran.

Zpočátku byla rubrice věnována jen jedna, popř. dvě strany a čtenáři se tu v delších článcích seznamovali s informacemi ze světa filmu. Tyto texty nebyly zpravidla víc než dva. To se změnilo v průběhu roku 1992, kdy se začal objevovat větší počet kratších **recenzí** doprovázených fotografiemi z filmů.

Během roku 1993 pak došlo k několika změnám, po nichž se rubrika víceméně ustálila do podoby, kterou má dodnes. V čísle 2/1993 se poprvé objevuje *Klapka!* (zde však pod názvem *Novinky ze světa fantastického filmu*) a od čtvrtého čísla dochází k rozdělení rubriky na oddíly nazvané *Soutěž*, *Kino* (recenze filmů uváděných v kinech), *Video* (recenze filmů na videokazetách) a *Klapka!* (stručné zprávy a chystané novinky ze světa filmu připravované Stanislavem Čermákem). V tom samém roce jí je také zkrácen název na *Filmfaroniádu* (v obsahu je však původním titulem uváděna až do začátku roku 1999) a v neposlední řadě se také zvětšil její rozsah (nejčastěji mezi třemi a čtyřmi stranami).

Soutěž Co víte o SF filmu? byla první pravidelná soutěž Ikarie a (podobně jako u Digitální arény) se stala pevnou součástí rubriky. Čtenáři dodnes zasílají své odpovědi na tři soutěžní otázky týkající se filmové tematiky a pět z nich, kteří jsou vylosováni, vyhrávají filmovou cenu od sponzora.

Nejčastějšími recenzenty v devadesátých letech byli Pavel Beneš, Marek Dobeš, Stanislav Čermák (plus redaktoři Ivan Adamovič a Jaroslav Jiran), a později také Petr Černý. Po roce 2000 jsou jimi (kromě již zmiňovaného Čermáka) Jiří Pavlovský a Pavel Žďárek.

Každá recenze má svůj název a kromě vlastního textu je u ní uveden také název filmu (v češtině i v originále), stát a rok, ve kterém vznikl a jméno režiséra. Od roku 1996 se za každou recenzí objevuje hodnocení recenzenta vyjádřené počtem přidělených hvězdiček (maximum je pět).

V roce 2001 přibyl do podrubriky *Kino* kromě samotných recenzí také oddíl informující o filmových premiérách, které se měly odehrát v měsíci, ve kterém *Ikarie* vycházela. Její podtitul byl *Premiéry měsíce (aneb změna je život)* a kromě obvyklých údajů obsahovala i přesné datum premiéry. V tom samém roce se objevila ještě další podrubrika – a sice *DVD*, která recenzovala filmy vycházející na tomto digitálním nosiči. V roce 2004 pak byly *Video* a *DVD* sloučeny do jedné podrubriky.

Postupem času docházelo k dalším drobným úpravám podrubrik – v současné době tedy *Filmfaroniáda* svým čtenářům nabízí *Filmové premiéry, Kino, DVD* a *Klapku!*.

3.5.18 Vivisektor

Vivisektor je od prvního čísla pravidelně vycházející rubrika věnující se knihám z oblasti fantastiky.

V prvních ročnících měla rubrika s podtitulem *Minirecenze novinek SF a fantastiky* většinou dvě strany a obsahovala zhruba pět recenzí.

Ke konci roku 1991 se začala rozrůstat a přinášet příspěvky externích přispěvatelů, které se postupně staly jejím základem. V následujícím ročníku se u recenzí objevily fotografie zmiňovaných titulů a ustálil se způsob uvádění bibliografických údajů. Ty jsou (dosud) uváděny ve formě: jméno autora a název knihy, popřípadě překladatel a autor obálky, nakladatelství, místo a rok vydání, počet stran a cena. Od čísla 7/1990 jsou recenze (stejně jako u *Filmfaroniády*) doplněny hodnocením ve formě jedné až pěti hvězdiček.

Od čísla 5/1993 se v rámci *Vivisektoru* objevily nové podrubriky – *Ikarie doporučuje*, *Ikarie varuje*, *Hrobníkův koutek* (věnovaný knihám spadajícím do žánru hororu) a *Další recenze* (později jen *Recenze*), přičemž první a poslední z nich se ustálily na mnoho příštích let. V posledním čísle toho samého roku se objevily další dvě novinky – *Nejprodávanější knihy měsíce*, sestavené podle údajů z vybraných knihkupectví – a výzva čtenářům pro hlasování o (deseti) „nejlepších titulech na trhu“ a o „knihách, kterým je lépe se vyhnout“. V čísle 3/1994 se pak poprvé objevila podrubrika *Čtenáři čtenářům!*, která obsahovala deset „tipů“ *Čtenáři doporučují* a *Čtenáři varují*. Počátkem roku 1994 se ze soupisu dalších (nerecenzovaných) knih s fantastickou tematikou vyvinul oddíl *Nové knihy*, který kromě autora, názvu a nakladatelství uváděl také jejich velice stručnou charakteristiku.

V roce 2002 byla přidána subrubrika *Komiks* a o rok později odebrána *Recenze*. Zůstal tak jen *Tip Ikarie*, po kterém následovaly všechny příspěvky referující o knihách.

Současný *Vivisektor* (pod taktovkou Jaroslava Jirana) zaujímá kolem **sedmi stran** a je rozdělen na: dva žebříčky – *Nejprodávanejší knihy měsíce* a *Čtenáři čtenářům!*, recenzní rubriky *Tip Ikarie*, *Komiks* a soupis *Nové knihy*. Jednotlivé recenze mají rozsah většinou kolem **jednoho a půl sloupku**.

Otiskované recenze mají obvykle jedno (až dvou) měsíční zpoždění za vydáním příslušné knihy. To je způsobeno marketingovou strategií většiny nakladatelství, jež odmítají poskytovat recenzní výtisky (rukopisy). Kniha se nejvíce prodává okamžitě po vydání a pak, je-li dobrá recenze. A naopak – negativní hodnocení může prodej knihy vážně ohrozit. K tomu je potřeba přičíst také dobu, kterou recenzenti potřebují na její přečtení a napsání recenze. A v neposlední řadě také čas přípravy *Ikarie* a tedy její uzávěrku...

4 Podoba Ikarie

Základem podoby časopisu je jeho **grafická úprava** a neméně také **vzhled obálky**. Ta je tím prvním, čeho si návštěvník trafiky všimne a může ho přilákat ke koupi. Dalším rozhodujícím faktorem je pak bezesporu cena. Ta se (stejně jako časopis) v čase měnila – ať už třeba díky zdražení papíru, měnící se hospodářské situaci či rozhodnutí vydavatele.

Cena Ikarie (začínající na 9 korunách) se v průběhu devadesátých let zvyšovala velice pomalu (ale plynule) – v roce 1993 musel její čtenář ze své kapsy vylovit 17 Kč, v roce 1995 už 19 Kč, o dva roky později 22 Kč a v roce 1998 stála již 25 Kč. K poslednímu mírnému vzestupu ceny došlo v roce 2002 (na 29 Kč) díky zdražení papíru.

Následující dvě navýšení (v roce 2003 a 2005) už činila celých 10 korun (tedy na 39 a 49 Kč). Rozhodla o nich redakce a byla spojena s přidáním barevných stran.

4.1 Grafická úprava

Ikarie vychází již devatenáct let a za tu dobu samozřejmě prošla určitým vývojem. To se týká také **grafiky**. Převážně literární časopis je tištěn na **novinovém papíře**, jediné barevné jsou pouze čtyři strany obálky (ale nebylo tomu tak vždy). Výjimku z tohoto pravidla tvořil občas (velice nepravidelně) se objevující plakát vsítý doprostřed časopisu.

Grafická úprava, která se ustálila během prvních ročníků, zůstala prakticky neměnná po celá devadesátá léta. Po úvodních dvou stranách (s obsahem, tiráží, úvodníkem a společenskou rubrikou fandomu) následovaly povídky. Stránka byla rozdělena do dvou sloupců a „ozvlášťovaly“ ji jen ilustrace (ať už celostránkové nebo menší černobílé kresby). Za literární částí následovala publicistika, která byla tištěna ve třech sloupcích a (hojněji) ji doplňovaly doprovodné fotografie.

Záhlaví stránek hlásala jména jednotlivých rubrik, v zápatí byla uváděna čísla stránek. Ke zvýraznění některých kratších článků či sloupců bylo používáno šedé podbarvení (např. medailonky autorů či Neffův seriál *Zakázané technologie*). Vlastní texty byly psány jednotným fontem (ne však vždy stejnou velikostí). Oproti tomu nadpisy (a názvy) hýřily množstvím použitých druhů a velikostí písem, aniž by k tomu byl nějaký zvláštní důvod (snad krom snahy o jakési „ozvláštnění“).

S přelomem století se pak objevily první snahy přiblížit Ikarii „moderním“ časopisům a oživit tak její černobílý (staromódní?) vzhled.

Ke konci roku **2001** přibyla **modrá barva**. Byla jí vyvedena dříve šedá podbarvení (sloupců a odstavců), názvy povídek a nadpisy článků, loga a čísla stránek. „Modré zpestření“ přetrvalo dodnes.

V roce **2003** pak došlo na první **barevné strany** na křídovém papíře. V *Rozletu* třetího čísla šéfredaktor píše: „Přibýlo celkem šestnáct barevných stran. Jejich obsahem by měly být pravidelně, kromě *Filmfaroniády* a *Vivisektoru*, publicistické články, které si zaslouží barevné ilustrace. V naší době už *Ikarie* působila trochu anachronickým dojmem, protože černobílých časopisů na trhu je jako šafránu na obilném poli. Pravdou je, že jsme nebarevností byli leckdy dost silně limitováni a kvalita ilustrací nebyla díky tmu nejlepší.“¹

Tyto stránky byly všity doprostřed časopisu a kromě výše avizované *Filmfaroniády* a *Publicistiky* se tu občas objevila i *Digitální aréna*. V průběhu roku se přidal také *comics* a *plakát*. *Vivisektor* se brzy přestěhoval zpět na (černobílý) konec časopisu. V obsahu byly barevné strany vyznačeny (modrým) podbarvením a římskými číslicemi.

Barevné provedení bylo poněkud nezvyklé. Jednotlivé rubriky byly většinou podbarveny rozdílnou barvou (žlutá pro *publicistiku*, fialová pro *Filmfaroniádu*, a pro další pak šedá či růžová), zatímco vlastní stránka byla bílá. To vše doplněno povětšinou červenými nadpisy.

K dalším (a tentokrát velice výrazným) změnám v grafice došlo v roce **2005**. Redesignu se ujal kreativní ředitel Mladé fronty René Decastelo a *Ikarie* se (na žádost vydavatelství) pokusila přiblížit novým trendům. „*Ikarie* by měla vypadat lépe a moderněji, přece jen se za dva roky od poslední změny názor na grafické ztvárnění časopisů poněkud změnil.“²

Tato změna byla patrná ihned po otevření časopisu. Prostor věnovaný obsahu byl rozdělen střídajícími se (nestejně vysokými) černými, bílými a modrými obdélníky, z nichž každý obsahoval odkaz na nějakou rubriku (ne však všechny). Poprvé (a naposledy) v historii časopisu se tedy stalo, že se před čtenářem neotevřel kompletní seznam všech rubrik a byla tak porušena dosavadní přehlednost.

Záhlaví literární části bylo „přestěhováno“ na vnější okraje stránek. Ve střídajících se černých a modrých pruzích byly, kromě názvu časopisu (doplněného „logem“ půlkolečka) a označení rubriky, uváděny také doplňující informace (např. že se jedná o povídku, která se umístila v soutěži *Ikaros*). Černý pruh s názvem a jménem autora na

¹ RÍŠA, V. Změny, změny, změny. In *Ikarie 3/2003*. Praha: Mladá fronta, 2003. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 2.

² RÍŠA, V. Nový ročník v novém hávu. In *Ikarie 1/2005*. Praha: Mladá fronta, 2005. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 2.

začátku každé povídky uváděl také bližší informace – u zahraničních povídek o autorovi, u českých většinou krátký úryvek z následujícího textu.

Záhlaví publicistické části oproti tomu zůstalo v původním místě (nahore) a opět pomocí dvou černých pruhů rozdělených jedním modrým hlásalo název rubriky a jméno časopisu. Podrubriky ztratily svá loga, která nahradil prostý název na černém pozadí (v obdélníku).

Barevné strany pak „hrály“ čtyřmi barvami – kromě černé a bílé, ještě červenou a žlutozelenou. Ty se nepravidelně střídaly – byly jimi vyvedeny nadpisy, upoutávající titulky či vlastní sloupce. Jednotlivé stránky tak byly v podstatě poskládány z různých velkých barevných čtverců a obdélníků.

Tento „geometrický styl“ sice přinesl jednotnou úpravu (sjednocení fontů písma, způsobu označování záhlaví apod.), ale na druhou stranu působil pestrým a nesourodým (a tudíž příliš nezvyklým) dojmem.

Od **října toho samého roku** přibylo dalších šestnáct barevných stran a došlo (částečně) k návratu k původnímu vzezření časopisu. Obsah se vrátil do své staré podoby a místo tiráže se na první straně objevil Rozlet s fotografií autora (tedy šéfredaktora).

Protože černobílá část byla všity doprostřed časopisu (přestože měla stejný rozsah jako barevná), **změnilo se pořadí rubrik**. Za *Kavárnou Hana Sola*, které byla věnována celá druhá strana, následovaly publicistické články, jimž bylo poskytnuto více prostoru, *Filmfaroniáda* a *plakát*. Po přerušení černobílými stranami následovaly nové podrubriky *Fantastické vědy* (*Technická budoucnost*, *Technické novinky*), *Digitální aréna* a *Vivisektor*.

Zmizel „barevný zmatek“ a prosté bílé stránky byly jen velice střídavě oživeny červeným či modrým sloupcem, rámováním či nadpisem. Poměrně široké (čtyři centimetry) záhlaví bylo modré (s motivem ozubených kol a malých čtverečků vyvedených světlejší barvou) a hlásalo jméno článku, autora a název rubriky.

Černobílé strany pak obsahovaly povídky, *Fantastickou vědu* a publicistický článek a kromě názvu rubriky se v záhlaví objevilo i označení měsíce a roku (vpravo). Jména autorů a povídek byla psána jednotným (stejným) druhem písma.

K poslední změně pak došlo v srpnovém čísle sedmnáctého ročníku (**2006**) a Ikarie se jí (jak hlásá název *Rozletu* v příslušném čísle) „vrátila ke kořenům“. Z rozhodnutí vydavatele definitivně zmizely všechny vnitřní barevné strany a některé nepříliš úspěšné rubriky (jiné se staly nepravidelnými nebo občasnými). Zvětšil se prostor věnovaný literární části (o sedm stran) a Ikarie se tak vrátila k původnímu obsahu a systému – první třetina věnovaná zahraničním povídkám, druhá domácím a poslední publicistice.

Tiráž se přesunula na první stranu a Rozlet zase na druhou (se zachováním fotografie autora). V záhlaví zůstal modrý pruh označující publicistickou část (kromě *Vivisektoru*). Přetrvala modrá barva, kterou jsou nadále zvýrazňovány nadpisy, některé sloupce a názvy rubrik.

4.1.1 Obálka

Společně s vnitřní grafikou se většinou změnila i podoba obálky. Základ její první stránky vždy tvořila (a tvoří) původní ilustrace (vyplňující celý její prostor) některého z externích výtvarníků.

V prvním ročníku byl poněkud odlišně vyveden nápis Ikarie. Zabíral zhruba dvě třetiny šíře strany a byl umístěn v pravém horním rohu. Barva, kterou byl vyplněn se číslo od čísla měnila. Vedle něho pak byly i údaje o čísle, roku, ročníku a ceně. Ve společném obdélníku (se sraženými hranami) se jménem časopisu pak bylo označení, že se jedná

o **měsíčník science fiction**. Prosté černé titulky upoutávaly na nejzajímavější povídky či články uvnitř čísla.

Výplň zbylých třech stran nebyla nikdy pevně dána. Většinou ji tvořily obrázky, reklama, doprovod k nějaké rubrice (*Sci-fi ilustrace ve světě, Kapesní průvodce comicsem*), upoutávka na další číslo, soutěž apod.

Ve druhém ročníku (1991) se nápis Ikarie (napsaný stejným **fontem**, který časopis – kromě malé výjimky – provází po celou dobu jeho existence) zbavil svého ohraničení a expandoval přes celou šíři obálky. Vymizel údaj o ročníku a během roku 1993 také názvy povídek a článků snažící se nalákat čtenáře. Barevné titulky (někdy situované také přes pravý dolní roh) hlásaly většinou už jen jména autorů prací otištěných uvnitř čísla.

Až do konce století se už obálka příliš nezměnila – snad jen kromě podob nápisu Ikarie. Ten kromě klasické barvy dostal občas také dřevěný či kovový vzhled (podle návrhu Martina Zhoufa), zvláštní zbarvení (např. s motivy blesků) nebo jen ohraničení bez výplně (červenožluté v roce 2000) .

Zhruba od poloviny devadesátých let se na ostatních stranách obálek objevují čím dál častěji reklamy – převážně na nové fantastické filmy a od roku 1996 také fotografie z fandomového dění (nejčastěji z různých akcí a setkání, conů).

K první větší změně došlo až v roce 2001. Na úkor poměrně širokých okrajů se zmenšil obrázek. V dolním pruhu byl čárový kód, horní sloužil k označení časopisu a pravý k upoutávkám na obsah čísla. Ty se rozdělily na tři základní části – pod barevně vyvedenými (většinou žlutou, červenou a modrou) rubrikami česká SF, zahraniční SF a publicistika byl uveden autor a název povídky či článku (převážně bílou barvou). Informace o ceně, roku a čísle měsíce, nově doplněné o údaj o kolikáté číslo se jedná, byly soustředěny do barevného oválku umístěného v horní části levého okraje. Ke konci roku je převažující barvou obálky černá.

V průběhu následujícího roku se označení časopisu (umístěné nad názvem Ikarie) rozšířilo na **měsíčník science fiction a fantasy**. Kromě ceny v českých korunách se objevuje i částka požadovaná na Slovensku a titulky ztrácejí svojí barevnost (bílá pro názvy rubrik a žlutá pro autory a jejich díla).

V roce 2003 dostala obálka zcela jinou tvář. Obrázek se znovu rozšířil na celou plochu stránky a v horní a levé části ho pokryla jakási železná konstrukce. Na ní byla „přidělána“ žlutá tabulka hlásající povídky a články uvnitř časopisu (opět rozdělená na tři oddíly; vlevo) a žlutě vybarvený nápis Ikarie (nahore). Nad ním se během roku ke svým žánrovým sestřičkám přidal i strašidelný bratříček a horní část obálky tak hlásila, že se jedná o **měsíčník science fiction, fantasy a hororu**. Autorem této nové podoby nebyl nikdo jiný než výtvarník Martin Zhouf.

Následující rok zůstal beze změny pouze s výjimkou „zčervenání“ titulků – konkrétně názvů povídek a článků.

Zato v roce 2005 došlo hned ke dvěma změnám. Lednové číslo se představilo v naprosto odlišném hávu. Společně s vnitřkem navrhl René Decastelo i jinou podobu obálky. Poprvé (a naposledy) se změnil font, jímž bylo napsáno jméno časopisu a objevilo se u něho logo půlkolečka (zde žlutého). Obrázek se znovu přemístil do pravého dolního

rohu. Levý (černý) sloupec tentokrát proklamoval autory a jejich díla rozdělná na zahraniční povídku, českou povídku a publicistiku. Jména spisovatelů byla vyvedena žlutě, zbytek bíle. Bílý byl i nápis Ikarie a v řádku nad ním uvedený měsíc (tentokrát už slovy), rok, označení **sci-fi** (později **a fantasy**) **magazín** a žlutý údaj o ceně. Černé okraje byly (jak ten levý, tak i horní) přerušeny úzkým fialovým pruhem.

V říjnu pak dostala obálka podobu, ve které se objevuje

dodnes. Vrátil se starý font a ustálila se barva písem - název Ikarie a označení rubrik červeně, jména autorů bíle a jejich dílka žlutě. Žluté jsou i údaje o čísle, měsíci, roku a ceně umístěné v kolečku v pravém dolním rohu. Obrázek končící pod obdélníkem se jménem časopisu je umístěn na jakési staré, hnědé zdi obemknuté červeným a zeleným drátkem. Pozadí obdélníků s názvem a titulky, stejně tak jako kolečko s údaji o vydání, je tmavě šedé s drobnými kostičkami. Označení o

měsíčníku sci-fi, fantasy a hororu zcela zmizelo.

Co se týče ostatních stran obálky, ty se stále více věnovaly reklamě – především na knihy, filmy, časopisy a produkty Mladé fronty, zatímco s postupem roku zmizely fotografie z conů a fandomového dění.

4.2 Webové stránky a speciální čísla

Ikarie má (stejně jako většina současných časopisů) také svůj web. Nejedná se však o internetovou podobu tištěného časopisu, ale spíše o jakýsi jeho doplněk.

Vydávání speciálů se Ikarie (třeba na rozdíl od Pevnosti, která produkuje jedno nebo dvě takováto čísla ročně) příliš nevěnuje. Za celých devatenáct let její existence vyšly pouze dva – v letech 1994 a 1997.

4.2.1 Webové stránky

Webové stránky Ikarie, dostupné na adrese <http://www.ikarie.cz>, vznikly koncem roku 1996. Jak uváděla tiráž časopisu, jejich redaktorem byl nejprve Ondřej Neff a od

května 1997 Jiří T. Pelech (jeho jméno bylo v tiráži uváděno až do roku 2007). V současnosti jsou pod patronátem vydavatelství – tedy Mladé fronty.

Podoba stránek se bezesporu značně měnila. Současné (červen 2008) rubriky v levém „menu“ – *Titulní strana, Archiv, Rozlet, Kavárna, Techno budoucnost, Rozhovor, Publicistika, Digitální aréna, Fantastická věda, Filmfaroniáda* a *Vivisektor* - jsou velice podobné těm v tištěném časopise (rozhodně v mnohem větší míře než ty, které ve své práci (počátkem roku 2000) uvádí Jakub Macek - *Books.CZ, Books.Net, Cinemascope, Phorum, Texty a ceny, Zakázané technologie* a *Ikario TK*¹).

V *Rozletu* z roku 1996 pak můžeme číst: „Redakce *Ikarié* nevstupuje na Internet, protože je to móda. Věříme, že vzniká specifické médium, které nebude konkurovat papírovému časopisu, nýbrž ho bude doplňovat, bude jeho průvodcem. Elektronická *Ikarié* tedy nemá být KOPIÍ papírové. (...) Chceme, aby e-*Ikarié* poskytovala co nejaktuálnější zpravodajství o dění ve sci-fi u nás i v zahraničí. Rádi bychom, aby se na webové stránce *Ikarié* objevovaly aktuální recenze pro rychlou orientaci na trhu. A bude zde mnohem víc prostoru pro vaše vlastní vyjádření autorské i publicistické, než jaký může poskytnout papírový časopis s omezeným rozsahem.“² Původní představy tvůrců webu byly tedy velice odlišné od jejich současné podoby.

Dnes tedy slouží především jako **elektronický archiv časopisu**. Po rozkliknutí položky *Archiv* se otevře stránka s jednotlivými čísly (zpětně až do ledna 2005). Tam si návštěvník může přečíst jakýkoliv publicistický článek otištěný v *Ikarii*. Od pátého čísla osmnáctého ročníku (5/2007) jsou zde uváděny také názvy povídek, k jejichž zveřejnění však vzhledem k problematickým autorským právům nedošlo. Tato elektronická verze je zveřejňována **s dvouměsíčním zpožděním** za tištěným časopisem.

Jsou zde tedy **dostupné všechny! současné publicistické rubriky** a dokonce i jedna zaniklá – *Techno budoucnost* Jaroslava Petra (do 7/2006).

V horní liště jsou pak umístěny odkazy týkající se spíše časopisu jako takového – *Kontakty* (na redakci), *Inzerce* (včetně ceníků), *Předplatné*, *Fórum* (kde mohou uživatelé diskutovat o časopisu, jeho webu či na volné téma) a *RSS*³.

¹ MACEK, J. *Fandom a text: Fandom – subkultura textu. Profesionální česká SF a F periodika před rokem 2000*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-856-5. Str. 76.

² NEFF, O. *Ikarié na Webu*. In *Ikarié 8/1996*. Praha: Mladá fronta, 1996. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 2.

³ Informační kanály **RSS** obsahují webem publikovaný obsah, který je často aktualizován. Po přihlášení k odběru informačního kanálu, internetový prohlížeč automaticky kontroluje web a stahuje nový obsah. Je tak možné zjistit, co je nového od poslední návštěvy.

Stránky dále poskytují možnost hlasovat v anketě, vyhledávat potřebná hesla či se stát registrovaným uživatelem.

4.2.2 Ikarie Speciál

Obě dvě speciální čísla vyšla v devadesátých letech.

V roce **1994** to byl **comics – Nexus**. Na osmačtyřiceti stranách ilustrovaných Karlem Zemanem se odehrál sci-fi příběh o boji za lásku a svobodný život pozemšťanů, kteří se po zániku sluneční soustavy usazují na (obydlené) planetě Taron. Režie, které se ujal Jaroslav Jiran, přitom vycházela z příběhu J. P. Simona *The Sword and the Magi* přetvořeného do filmového scénáře španělským režisérem José Maria Forquéem. A právě u příležitosti premiéry tohoto filmu (natočeného v ČR) vyšla první Ikarie Speciál.

Ten druhý – z roku **1997** – obsahoval kompletní **román**. Jednalo se o dílo klasika americké SF **Alfreda E. van Vogta Svět non-A**. I toto číslo mělo obvyklých šedesát čtyři stran a jeho obálku ilustroval Martin Zhouf.

4.3 Redakce

Počátky Ikarie jsou spojeny hned s několika jmény. Jsou to: **Ondřej Neff** jako šéfredaktor, **Jaroslav Olša, jr.** jako jeho zástupce a **Ivan Adamovič, Pavel Kosatík** a **Eva Hauserová** jako redaktoři.

Už během prvního ročníku však došlo k velkým redakčním změnám. Po prvních dvou číslech odešel Pavel Kosatík, zanedlouho následován Jaroslavem Olšou, jr., kterého v jeho pozici zástupce šéfredaktora vystřídal **Vlado Ríša** (od června 1990). V říjnu (od čísla 5/1990) nastoupila na post tajemnice redakce **Alena Bytomská**.

Během roku 1992 odešla Eva Hauserová a v červnu toho samého roku nastoupil **Jaroslav Jiran**. Od devátého čísla čtvrtého ročníku (9/1993) šéfredaktorskou pozici převzal Vlado Ríša a Ondřej Neff zůstal jako odborný poradce (do poloviny roku 1996). Ríšovým zástupcem se stal Ivan Adamovič.

Ve složení: Ríša (šéfredaktor), Adamovič (zástupce), Jiran (redaktor) a Bytomská (tajemnice) pak redakce fungovala téměř po celá devadesátá léta. Ve druhé polovině roku 1997 (od čísla 10/1997) uvolnil (vzhledem ke svému vytížení) Ivan Adamovič křeslo zástupce šéfredaktora Jaroslavu Jiranovi. V polovině roku 1999 pak odešla Alena Bytomská.

Současná redakce je tedy složena jen ze tří (popř. čtyř) členů – šéfredaktora Vlada Ríši (publicistika a elektronické zpracování časopisu), jeho zástupce Jaroslava Jirana (česká SF a větší část publicistiky) a externího redaktora Ivana Adamoviče. V poslední době v časopisu pracuje také **Martin Šust**, který má na starosti zahraniční povídky.

4.3.1 Redaktoři pod lupou

Vlado Ríša, současný šéfredaktor (od roku 1993), nastoupil do *Ikari* už během prvního ročníku její existence (a byl u vydání jejího prvního čísla). Narodil se v dubnu 1949 v Rožňavě na Slovensku, vystudoval VŠCHT v Praze (1973) a Pedagogickou fakultu UK. V letech 1973 – 74 učil na VŠCHT, následujících dvanáct let byl vědeckým pracovníkem výzkumu a výroby radiofarmak v Ústavu jaderného výzkumu v Řeži. Od roku 1987 (až do nástupu do *Mladé fronty* v r. 1991) učil na Pedagogické fakultě UK. Kromě pozice redaktora v *Ikarii* zastával také dva roky post ředitele vydavatelství MF a byl majitelem nakladatelství Golem – Ríša.

Povídky mu vycházely již od poloviny sedmdesátých let, knihy až po roce 1989 (první byla *Gooka a dračí lidé*, jež napsal ve spolupráci s Evou Hauserovou). Od 90. let se skrývá pod pseudonymem Richard D. Evans. Kromě toho sestavil několik antologií a spolupracoval na vzniku *Encyklopedie literatury science fiction* a počítačových her (*Gooka*, *Brány Skeldalu*). Působí též jako překladatel z ruštiny.¹

Jaroslav Jiran, současný zástupce šéfredaktora (od roku 1997), se narodil v dubnu 1955 v Praze. Po absolvování gymnázia se živil různými zaměstnáními – byl topič, referent v Úřadu pro vynálezy a objevy či spisovatel a šermíř na volné noze.

Publikuje už od počátku osmdesátých let (ve fanzinech, antologiích i časopisech) – v roce 1984 mu vyšly první povídky, v roce 1991 samostatná novela *Válečný tanec v Nairi* a o rok později román *Živé meče Ooragu*, za nějž získal ceny Ludvík a Ikaros.²

Ivan Adamovič se narodil v listopadu 1967 v Praze. Vystudoval vědecké informace a knihovnictví na Filozofické fakultě UK (1990). V *Ikarii* působil hned od jejich začátků (po čtyři roky i jako zástupce šéfredaktora), od roku 2003 pak jako **externí**

¹ REDAKCE. Můj poměr s *Ikarií*. In *Ikari* 11/1998. Praha: Mladá fronta, 1998. Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798. Str. 48.

ADAMOVIČ, I. *Slovník české literární fantastiky a science-fiction*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. Str. 190.

² Tamtéž, str. 48, 107.

redaktor. Kromě toho pracoval např. v redakci měsíčníku Quo či Hospodářských novin. Byl šéfredaktorem webového deníku inZine a časopisu Živel (kde nyní působí jako editor).

Jeho první SF povídky se objevily počátkem osmdesátých let v různých fanzinech. Mimo to je editorem několika antologií a povídkových sbírek, spoluautorem *Encyklopedie fantastického filmu* a *Encyklopedie literatury science fiction* a v neposlední řadě také autorem *Slovníku české literární fantastiky a science fiction*.

Martin Šust se narodil v březnu 1977 v Děčíně. Přestože vystudoval informační systémy (v Ústí nad Labem), působí především jako editor, redaktor (např. v plzeňském nakladatelství Laser-books či v Pevnosti) a publicista. Je autorem *Slovníku autorů anglo-americké fantastiky A-K* a několika fantastických antologií (např. *Trochu divné kusy*). Od roku 2006 je šéfredaktorem obnovené edice časopisu Fantasy & Science Fiction. V Ikarii má na starosti zahraniční povídky.

Ondřej Neff byl jedním ze zakladatelů Ikarie a také její první **šéfredaktor** (1990 – 1993). Syn spisovatele Vladimíra Neffa se narodil v červnu 1945 v Praze, v roce 1969 úspěšně ukončil Fakultu sociálních věd a publicistiky UK v Praze. Mezi lety 1970 – 75 pracoval v odděleních propagace (nakladatelství Albatros, obchodní dům Kotva), a poté do roku 1979 jako fotograf v Ústředí lidové umělecké výroby. Od roku 1979 působil jako redaktor (do r. 1985 v Mladé frontě, 1987 – 89 v literárním týdeníku Kmen a 1990 – 94 v Mladé frontě Dnes). V současnosti se živí jako novinář, spisovatel, scénárista (rozhlasových pořadů, kreslených seriálů, comicsů) a vydavatel internetových deníků (Neviditelný pes (1996, od 2005 součástí webu Lidovky.cz) a DigiNeff (1999, o digitálním fotografování)).

Je vnímán jako nejvýraznější osobnost české sci-fi (od poloviny osmdesátých let). Po jeho prvních knihách (ke konci sedmdesátých let) pro mládež následovala populárně naučná tvorba, ve které sleduje převážně tři témata – J. Verna, science fiction¹ a v posledních letech také digitální fotografii. První povídky mu vyšly v klubových fanzinech počátkem osmdesátých let, první SF román (*Jádro pudla*) vydalo nakladatelství Albatros v roce 1984.²

¹ Studie o historii české literární fantastiky *Něco je jinak* (Albatros 1981), soubor úvah *Tři eseje o české sci-fi* (Čs. Spisovatel 1985) a historie světové science fiction *Všechno je jinak* (Albatros 1987).

² ADAMOVIČ, I. *Slovník české literární fantastiky a science-fiction*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. Str. 156 -158.

Jaroslav Olša, jr. (1964) působil v Ikarii pouze během roku 1990. Po odchodu z ní studoval více než rok politologii v Holandsku, poté v Praze. V roce 1992 nastoupil na ministerstvo zahraničních věcí, kde se zabýval obchodem se zbraněmi a v roce 1995 se stal velvyslancem v Africe.

Je autorem několika antologií, *Encyklopedie literatury science fiction* (společně s O. Neffem) a v posledních letech také odborných publikací (*Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*). Kromě toho působil také jako překladatel (z polštiny).

Pavel Kosatík se narodil v červnu 1962 v Boskovicích. Po absolvování Právnické fakulty v Praze v roce 1984 nastoupil jako právník do agentury Dilia. Od roku 1986 do 1990 působil jako redaktor v nakladatelství Československý spisovatel, poté v Mladé frontě Dnes (1992 – 95), v Reflexu a Hospodářských novinách.

Svou první sci-fi povídku (*Incident*) publikoval v roce 1981. V současnosti je znám spíše jako recenzent a spisovatel faktu.

Eva Hauserová se narodila v listopadu 1954 v Praze. Po absolvování (1978) Přírodovědecké fakulty v Praze nastoupila do Ústavu molekulární genetiky v oboru genetické inženýrství (do r. 1980). V letech 1982 – 89 pracovala v lékařské knihovně v Ústavu vědeckých a lékařských informací, poté jako redaktorka časopisu ABC, odkud v roce 1990 přešla do Ikarie (na dva roky). Kvůli vyššímu platu odtud přesídlila do nakladatelství Harlequin a od roku 1994 se živila jako překladatelka na volné noze.

Její první povídky se objevily v klubových fanzinech v polovině osmdesátých let. Napsala i několik románů. Je feministkou a ekologickou aktivistkou.¹

4.4 Soutěž Ikaros

Literární soutěž Ikaros měla svou premiéru v roce 1997 a už od začátku byla poměrně úspěšná – v prvním ročníku se sešlo 107 soutěžních povídek od 94 autorů (vyhrála v ní Jana Rečková s dílkem *Z Olympu přicházeli andělé*).

Soutěž, která běží dodnes, zajišťuje redakci poměrně spolehlivý přísun kvalitních českých povídek. V posledních ročnících spolu soupeří dvě stě až tři sta prací – vybráno (a tudíž určeno k publikování) je přibližně dvacet z nich (pět nejlepších pak obdrží také věcné ceny).

¹ Tamtéž, str. 81 – 82.

Soutěžní povídky musí být původní a dosud nepublikované (a samozřejmě z oblasti sci-fi, fantasy nebo hororu). Maximální rozsah je stanoven na 40 normostran.

Porotou je redakce časopisu posílená o zástupce Mladé fronty a výsledky jsou vyhlašovány v prosinci (příslušného roku) na Fénixconu.

5 Ikarie – fantastika – fandom

Tyto tři fenomény tvoří spletitou soustavu vztahů propojenou tenkým vláknem jejich podstaty – **textem**. Ten tvoří náplň časopisu a dává mu smysl, je prostředkem, kterým se ustavuje fantastika a stojí na něm i fandom, který se skrze něj profiluje.

Lze však nalézt i jiné souvislosti. Náplní Ikarie je fantastika a s fantastikou je neodmyslitelně spjat fandom. Avšak také sama Ikarie je v podstatě produktem fandomu, který je jí pravděpodobně zpětně ovlivňován, stejně tak jako chápání samotných fantastických žánrů a postoje k nim... A vzájemné vazby a interakce se zamotávají, prolínají a komplikují...

5.1 Ikarie a žánry

Pro sci-fi, fantasy a horor je příznačné, že v jejich vývoji a formování hrají významnou roli časopisy.¹ A právě Ikarie jakožto první fantastické periodikum, které vzniklo (a udrželo se!) po pádu komunismu, vyplnila toto pravidlo v českých podmínkách.

Ikarie už od prvních čísel zaměřovala svou pozornost především na **povídkovou tvorbu** nejen zahraničních, ale také českých autorů, kterým věnovala více než dvě třetiny svého prostoru. Díky rubrice *Světová SF* velkou měrou napomáhala českým fanouškům dohánět časové zpoždění způsobené perzekucí fantastiky v jejich zemi. Právě stránky Ikarie často poprvé přinášely české překlady mnoha již dávno uznávaných spisovatelů a přispívaly tak ke zvýšení povědomí o světové SF produkci. Oproti tomu rubrika *Česká SF* pak dávala **možnost prosadit se** (a v podstatě i začít svou spisovatelskou dráhu) nejednomu dnes již zavedenému **českému autorovi**. To byla, vzhledem k nedostatku tehdejších publikačních příležitostí, velice důležitá úloha. Ta se s rozšířením internetu a vydáváním antologií sice značně zmenšila, přesto ji Ikarie svědomitě plní dosud (a napomáhá jí k tomu soutěž Ikaros).

Avšak i publicistická část měla svou významnou roli. Pionýrské začátky (oficiální) fantastiky v České republice byly poznamenány znatelnou **absencí teoretických prací týkajících se jejích žánrů**. To se alespoň částečně pokusily napravit rubriky *Slovník českých SF autorů*, *Nová jména ve SF*, *Bibliografie SF a fantastiky v češtině a slovenštině* a *Malý slovník sci-fi terminologie*. Jak se později ukázalo, časopis není pro takovou činnost

¹ Viz pulpové magazíny (ve Spojených státech od dvacátých let 20. století), které udržely fantastiku naživu a významně přispěly k její současné podobě.

vhodný.¹ Ivan Adamovič pak na svá hesla v rubrice *Slovník českých SF autorů* navázal vydáním *Slovníku české literární fantastiky a science fiction*.

Nejvýznamnější úlohu pro teorii SF však, jak se v poslední době ukazuje, hrála (a stále hraje) *Publicistika*. V té byly (a jsou) kromě rozhovorů, reportáží či životopisů, otiskovány také **články uvažující o samotných žánrech**. Tím *Ikarie* poskytuje jedinečný prostor pro publikační činnost široké škály teoretiků – Ivana Adamoviče, Františky Vrbenské či překladů Andrzeje Sapkowského, Umberta Eca a dalších. Tyto stati se nezdálo by objevují v seznámení použité literatury bakalářských a diplomových prací týkajících se (nejen) fantastiky. A právě to svědčí o tom, že v zemi, kde literární vědci stále umanutě odmítají science fiction, fantasy i hororu věnovat náležitou pozornost, zastává právě časopis, jakým je *Ikarie*, specifickou úlohu v **utváření povědomí o těchto fenoménech**.

5.2 *Ikarie* a subkultura

Ikarie vznikla z nadšení a zápalu příznivců fantastiky. Její založení byla triumfální odpověď na perzekuci komunistického režimu, která způsobila absenci profesionálních fantastických časopisů a odsunu SF žánrů do pozadí čtenářského povědomí. Ačkoli fantastika nemohla operovat na oficiální úrovni, její oblibu se přesto nepodařilo vymýtit. Její příznivci se sdružovali v sci-fi klubech, setkávali se na conech a vydávali fanziny, stručně řečeno vytvářeli svou vlastní, osobitou subkulturu – **fandom**.

Ten se v českém prostředí vyvíjel specifickým způsobem. Jeho vznik (mnohem pozdější než v „západním“ prostředí) se datuje do konce sedmdesátých let a díky nevraživé pozornosti socialistických úředníků obávajících se o správný duševní vývoj podvrtné mládeže měl nádech jakéhosi undergroundu (nelegální činnosti). SF se svou subkulturou se tedy určitým způsobem vyčleňovala proti politické moci (či oficiální kultuře). To se s cinkajícími klíči změnilo a fandom vystoupil na denní světlo světa. V kapitalistickém (svobodném) Československu se pak o něm hovoří jako o subkultuře aktivních příznivců fantastiky sledující především ji jako svůj hlavní zájem – a vyčleňující se tak (možná že i nevědomě) proti hlavnímu proudu (komerci a masovosti).

Ikarie pak díky svému postavení **profesionálního! fantastického!** periodika vytváří zvláštní pojítko mezi fandomem, literárními texty (tedy science fiction, fantasy a hororem) a čtenářskou veřejností (ne-fany¹), jejíž existence je nezbytná pro její přežití.²

¹ Svědčí o tom například osud *Bibliografie SF a fantastiky v češtině a slovenštině*.

Vývoj čsl. fandomu (od devadesátých let) se tedy určitým způsobem odrazil i v Ikarii - v její struktuře, obsahu, ale i podobě. Bylo (a je) s ním spojeno hned několik rubrik.

Předně je to *Fandománie*. Zatímco v prvních číslech jí byly věnovány až tři strany, později se ustálila „pouze“ na jedné a v poslední době se objevuje už jen občas s tím, že pokud je třeba přenechává své místo jiným rubrikám. Na pokles fandomových aktivit pak ukazují její problémy ve druhé polovině devadesátých let. Z tohoto trendu by se dalo usuzovat na **klesající sepětí časopisu se fandomových děním**.

Kavárna Hana Sola pak nezapře určitá „fandomová specifika“ Ikarie. Svědčí o tom hlavně charakter některých příspěvků.³

O aktivitě a aktivním přístupu čtenářů Ikarie pak lze usuzovat z osudů dvou rubrik, které předpokládaly jejich spoluúčast. *Hvězdný tamtam*, tedy listárna se značně nepravidelně objevoval pouhé dva roky. Podobný osud měla i *Knihomorna*, která (opět za nepravidelného vycházení) vydržela ani ne roky čtyři. Snaha redakce obracet se ke svým čtenářům jako k aktivním fanouškům se tedy příliš nedařila a potvrdilo se tím zjištění, že **členové fandomu tvoří jen malé procento odběratelů Ikarie**.

Také vývoj *webových stránek* má určitou vypovídací hodnotu. Zatímco jejich tvůrci je v roce 1996 koncipovali jako jakýsi doplněk či průvodce tištěného časopisu (a jejich redaktor byl uváděn tiráži; viz kap. 4.2.1), v současnosti jsou tím, co právě nechtěli – jeho kopií a elektronickým archivem pod neosobním vedením Mladé fronty. To může svědčit o dvojím – buď původní autoři na svou snahu rezignovali anebo už ji (vzhledem ke zvýšení počtu a rozvoji internetových fantastických portálů) nepovažují za nutnou. Každopádně však **došlo ke snížení aktivit Ikarie na SF písěčku** – aktuální zpravodajství, recenze a větší prostor pro vyjádření čtenářů se tu už prostě nekonají.

Stopy fandomu jsou patrné rovněž na obálce časopisu – od roku 1996 do 2005 se na jejích druhých a čtvrtých stranách objevovaly fotografie z conů a dalších akcí. V posledních letech je na nich znatelný nárůst reklamy, která pomáhá Ikarii přežít.

S číslem 3/2003 nastala asi největší změna v historii časopisu. Ta byla spojena nejen s přidáním šestnácti barevných stran a zdražením o deset korun, ale také se zmizením

¹ Fanem je zde myšlen příslušník fandomu, fanoušek.

² Původní ideou zakladatelů, vycházející z vidin o obrovském hladu způsobeném tolikaletým odpíráním možnosti mít vlastní profesionální periodikum, byla představa o časopise hlavně! pro fanoušky. Ekonomická realita však brzy vystrčila růžky a ukázala, že jen fanové takový časopis neužijí.

³ Běžnou veřejnost asi nebude příliš zajímat např. zpráva o tom, že si Neff se Zhoufem vyrazili na svých motocyklech na dovolenou do Itálie apod.

v tiráži dosud uváděného označení jako *Měsíčníku SAFu*¹ a české sekce *WORLD SF*. Toto sdružení vzniklo v podstatě jen kvůli Ikarii (a dodalo ji její první redaktory), přesto jeho zánik o leccěms vypovídá...

Ze všech těchto změn lze tedy vyčíst jakýsi **pomalý a postupný odklon od fandomového a příklon ke klasickému vyznění časopisu**. Vzhledem ke složení čtenářské obce se to však zdá být naprosto logickým postupem. A co to vypovídá o samotném fandomu jako takovém, to už je jiná otázka...

¹ Syndikát autorů fantastiky.

Závěr

Jak už bylo několikrát řečeno, **Ikarie** drží primát ve schopnosti přežít – vychází (pravidelně!) už od samého začátku devadesátých let. Kromě toho je také jedním z mála **profesionálních časopisů věnujících se výhradně fantastice**. Konkurovat jí v současnosti mohou jen česká verze amerického Fantasy & Science Fiction a šest let vycházející Pevnost. Obě dvě periodika jsou však přeci jen trochu jiného ražení než Ikarie.

Fantasy & Science Fiction přináší za mnohem vyšší cenu než zbylé dva časopisy převážně povídkovou tvorbu zahraničních autorů. Pevnost je zase orientovaná spíše na fantasy, hry a publicistiku. Ikarii tak zůstává místo na poli science fiction, množství kvalitních povídek a zavedených publicistických rubrik.

Za devatenáct let své existence prošla samozřejmě mnoha **změnami** – žádná však **nebyla** příliš **zásadní**. Jednotlivé rubriky vznikaly a zanikaly, rozšiřovaly se či měnily svůj vzhled. Grafika se přibližovala a pak zase vzdalovala podobám „moderních“ časopisů. Záleželo na ohlasech čtenářů, snaze redakce a přáních vydavatelství.

Zatímco devadesátá léta proběhla ve znamení poměrného klidu, po přelomu století došlo hned k několika pokusům o jinou tvář Ikarie. Změnila se obálka, přibyla modrá barva, šestnáct (a později dokonce celá polovina) stran se tiskla na lepším papíře a pěkně barevně, rozšířila se publicistika a vzaly se v potaz rychle se rozvíjející věda a technika...

Ale ne všechny tyto změny jak se (zřejmě) ukázalo byly přínosem. Typický **čtenář Ikarie** je totiž čtenář v pravém slova smyslu – nezajímají ho žádné obrázky, či různobarevné odstavce, on chce hlavně a především číst. Kromě toho (jak ukázaly rubriky *Hvězdný tamtam* a *Knihomorna*) se **nevyznačuje přílišnou aktivitou**, která je charakteristická pro fany, tedy členy fandomu.

Především přání čtenářů tedy nakonec vedlo redakci a vydavatelství k návratu ke staré, osvědčené formě – převážně literárnímu časopisu, který je tištěn na obyčejném novinovém papíře, (se zachováním modré barvy) už nadále černobílému.

Současná **koncepce časopisu** se tedy **příliš neliší** od té původní. První **dvě třetiny** z jeho čtyřiašedesáti stran – literární část – přinášejí fantastické příběhy z okolního světa (rubrika *Světová SF*) a **dávají příležitost** začínajícím (ale také již zavedeným) **domácím autorům** (*Česká SF*). Tyto dvě rubriky měly naprosto zásadní význam na počátku devadesátých let, kdy značnou měrou **přispěly ke zvýšení znalostí světové SF produkce** komunistickými represemi ochuzených českých fanoušků.

Poslední **třetina** – publicistická část – je tvořena celou řadou rubrik. **Publicistika** zpravuje o zajímavých skutečnostech ve sci-fi a díky tomu, že poskytuje ojedinělý prostor pro články mnoha teoretiků, nemalou měrou **přispívá k utváření povědomí o SF žánrech** jako takových. *Fantastická věda* informuje o zajímavých vědeckých novinkách a nechybí ani recenzní rubriky – *Vivisektor* o knihách a *Filmaroniáda* z prostředí kinematografie. Díky pomalu ustupující *Fandománii* si lze uvědomit **klesající sepětí časopisu s fandomovým děním**. O tom svědčí třeba i *obálka*, ze které (v roce 2005) zmizely fotografie z conů a podobných akcí či obrat v podobě a zaměření jeho *webových stránek*.

Ze všech výše naznačených změn tedy vyplývá **postupný odklon od fandomového a příklon ke klasickému pojetí časopisu**.

V letech 1995, 1996, 1997, 2001 a 2003 získala Ikarie ocenění *Nejlepší časopis roku*, které od poloviny devadesátých let uděluje Akademie science fiction, fantasy a hororu (ASFFH), což nesporně svědčí o jejím významu na českém scifistickém nebi. Na druhou stranu však toto prvenství už od roku 2004 drží ve svých rukou konkurenční Pevnost. Bylo by ovšem také možné polemizovat o skutečnosti, že téměř v každém ročníku (s výjimkou tří) byl na tento post (od roku 2006 přejmenovaném na *Nejlepší časopis či internetové médium*) nominován také Interkom, který, ač má v české fantastice nesporně důležitou a nezastupitelnou úlohu, přece jen nelze zařadit mezi profesionální časopisy...

Ať už je to ale tak nebo tak, nejdůležitějšími tu vždy byli, jsou a budou **čtenáři** – neboť jen oni dávají existenci časopisů smysl. A jak už to bývá – mnozí lidé by si Ikarii nikdy nekoupili – a jiní zase každý měsíc netrpělivě čekají, kdy že už konečně vyjde to nové číslo.

Resumé

This paper inquires into the oldest fantastic magazines in the Czech Republic – Ikarie, with regard to science fiction genres that comprise its frame.

The opening two chapters treat of phenomena, that the magazine is based on.

First chapter is dedicated to science fiction, fantasy and horror. It provides its brief description of characteristic, themes, creation and development that ended in many subgenres.

Following chapter focuses on fantastic magazines. It describes the birth of these periodicals – from amateur fanzins, widely released by sci-fi clubs, through pulp titles, whose launch is linked to the evolution of science fiction in the United States in 1920's, up to difficult beginnings of Czech professional magazines after the downfall of communism.

The part dealing with Ikarie itself emphasises on its changes in time that are not crucial though.

The structure of the magazine is composed of its approach and concept. The sections, predicating of its content, undergo unavoidable modifications – creation, expiry, expanding or design changes. However, the outline remains more or less the same in time. First two thirds are about foreign stories (*World SF*) and domestic stories (*Czech SF*). By means of these sections Ikarie gains importance (especially in first years of its existence), because it provides not only the publishing space for domestic young writers and initializes their writer's career in fact, but also helps the readers' awareness of SF genres as such.

The appearance is determined by graphic layout and cover design. Whilst 1990's did not bring many changes, new millennium is in token of several attempts of different face of Ikarie. The cover changed, blue colour appearance increased, sixteen (even half of pages later on) were printed in colour and on better paper, space for publicistics was extended, latest research and development was taken in account. However, these changes did not bring positive feedback so Ikarie returned back to its initial concept – mainly literary magazine, printed on newspaper paper with black and white pages variegated by blue colour.

Last chapter treats of two phenomena actually determining Ikarie – fantastic character and fandom. Gradual decline of fandom sections (f. e. *Fandomanie*) predicates of descending adherence of the magazine to happening in this subculture. Supported by other

changes (cover, web pages) it results in diversion from fandom attitude and convergence to classic concept of the magazine.

Použité zdroje

Primární

Ikarie. Praha: Mladá fronta, 1990- . Vychází měsíčně. ISSN 1210-6798.

Pevnost, ročník 1. Praha: Jastog.cz, 2002. ISSN 1213-8215.

Pevnost, ročník 2 – 7. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2003- . Vychází měsíčně.
ISSN 1213-8215.

Ramax. Ostrava: Libor Marchlík, 2000 – 2001. Vycházel měsíčně. ISSN 1213-2616.

Sekundární

Literatura

ADAMOVIČ, I. *Slovník české literární fantastiky a science-fiction*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství a nakladatelství R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3.

FANTASY: Encyklopedie fantastických světů. Editor PRINGLE, D. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3.

HRABÁK, J. *Od laciného optimismu k hororu*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1989. ISBN 80-7023-029-0.

Lexikon teorie literatury a kultury. Redigoval NÜNING, A. 1. vyd. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.

MACEK, J. *Fandom a text: Fandom – subkultura textu. Profesionální česká SF a F periodika před rokem 2000*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-856-5.

MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

NEFF, O. *Něco je jinak*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1981.

NEFF, O. – OLŠA, J. et al. *Encyklopedie literatury science fiction*. 1. vyd. Praha: AFSF; Praha: H+H, 1995. ISBN 80-85390-33-7; ISBN 80-85787-90-3.

OSVALDOVÁ, B. – HALADA, J. et al. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3. vyd. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-266-7.

POHL, M. *Časopis Ikarie v letech 1990 – 1994 se zvláštním zřetelem na literární kritiku*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií, 2006. 64 s. Vedoucí bakalářská práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

SILVERBERG, R. Úvod. In *Legendy: nové příběhy ze známých cyklů*. Editor SILVERBERG, R. Praha: Beta – Dobrovský; Plzeň: Ševčík, 1999. ISBN 80-86278-30-1; ISBN 80-86029-83-2.

The science-fiction encyclopedia. New York: Doubleday, 1979. ISBN 0-385-13000-7.

VLAŠÍN, Š. et al. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

Elektronické zdroje

Akademie science fiction, fantasy a hororu [online]. Praha, 2008 [cit. 2008-06-17].

Dostupné z: <<http://www.asffh.org/cs/default.aspx>>.

ČERVENKA, R. et al. *Lingea Lexikon 2002* [počítačový program]. Ver. 4.0. Voznice:

LEDA, 1999. Velký slovník cizích slov.

Čs. *fandom* [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-05-26]. Dostupné z:

<<http://www.fandom.cz/fandom/index.html>>.

Fantasy literatura [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-06-14]. Dostupné z:

<<http://www.fantasy-lit.cz>>.

Ikarie [online]. Praha: Mladá fronta, 2006 – 2008 [cit. 2008-06-10]. Dostupné z:

<<http://www.ikarie.cz>>.

Interkom [online]. Česká republika, 1999 [cit. 2008-04-21]. Dostupné z:

<<http://interkom.scifi.cz>>.

LEGIE – databáze knih Fantasy a Sci-Fi [online]. Česká republika, 2005 – 2008 [cit.

2008-06-14]. Dostupné z: <<http://www.legie.info>>.

MARVIN. Cesty k fantastickému časopisu. In *Interkom 11 – 12/2000* [online]. Praha: Čs.

Fandom, 2000 [cit. 2008-06-12]. Dostupné z:

<<http://www.scifi.cz/ik/2000/20001100.htm>>.

Pevnost [online]. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2008. [cit. 2008-05-27].

Dostupné z: <<http://www.pevnost.cz>>.

RAMPAS, Z. Československé fanziny vážně i nevážně. In *Interkom 7/1991* [online].

Praha: Čs. fandom, 1991 [cit. 2008-06-11]. Dostupné z:

<<http://www.scifi.cz/ik/1991/19910752.htm>>.

Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Česká republika, 2008 [cit. 2008-04-19].

Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org>>.

Wikipedia: The Free Encyclopedia [online]. USA, 2008 [cit. 2008-04-22]. Dostupné z:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page>.

Seznam použitých zkratek

a. s.	akciová společnost
ČR	Česká republika
Kč	Česká koruna
o. s.	odborné sdružení
r.	rok
UK	Univerzita Karlova
SAF	Syndikát autorů fantastiky
SF	má dva významy: 1. science fiction (vědecká fantastika) 2. speculative fiction (všechny tři fantastické žánry) – ve většině případů (kromě kapitoly o sci-fi) je používán tento význam
SFK	sci-fi klub
str.	strana
VŠCHT	Vysoká škola chemicko-technologická